

УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ

Факультет соціальної та психологічної освіти

Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня «магістр»

на тему:

**«ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ІНКЛЮЗИВНОГО
НАВЧАННЯ УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ»**

Виконала: студентка II курсу, 261 групи (заочної форми)

Спеціальності 231 Соціальна робота

Освітня програма «Соціальна робота»

Полівода Вікторія Іванівна

Керівник: к. пед. н., доц. Підвальна Ю. В.

Рецензент: к. пед. н., доц. Бондаренко Г. В.

Умань – 2023 року

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА ЯК МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОГО УСТРОЮ	7
1.1 Інклюзивна освіта як шлях до інтеграції учнів з особливими освітніми потребами	7
1.2 Законодавче та нормативно-правове забезпечення інклюзивного навчання у закладах освіти	18
1.3 Шляхи організації інклюзивного навчання в закладах освіти	32
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ГРУШКІВСЬКОМУ ЛІЦЕЇ	46
2.1 Обґрунтування організаційно-педагогічних умов інклюзивного навчання учнів в закладах освіти	46
2.2 Особливості навчання учнів з особливими освітніми потребами в рамках інклюзивного навчання у Грушківському ліцеї	55
2.3 Особливості оцінювання та розроблення індивідуальних програм розвитку учнів із особливими освітніми потребами	62
2.4 Результати константувального етапу дослідження	70
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	77
ДОДАТКИ	87

ВСТУП

Актуальність дослідження. На сьогодні, включення учнів з особливими освітніми потребами в освітньо-виховне середовище є однією з найбільш актуальних викликів для педагогічної спільноти. Звернення суспільства до цієї категорії учнів, визнання їх прав на доступ до якісної освіти, а також встановлення конкретних цілей, завдань та підходів у галузі спеціальної освіти зумовлюють необхідність розробки оптимальних умов для навчання цієї категорії учнів у навчальних закладах.

Інклюзивна освіта – це підхід до освіти, який передбачає надання всім учням, включаючи тих з особливими освітніми потребами, можливості отримувати якісну освіту разом зі своїми однолітками в інклюзивному навчальному середовищі. Цей підхід виступає за урахування індивідуальних потреб кожного учня, незалежно від їх обмежень чи особливостей.

Інклюзивна освіта демонструє переконання в тому, що усі учні, незалежно від їхньої індивідуальної ситуації, мають право на освіту та рівні можливості для розвитку. Вона прагне створити середовище, де різні діти мають можливість вчитися разом, взаємодіяти та розвиватися як особистості. Цей підхід стимулює розвиток емпатії, толерантності та розуміння серед учнів, а також допомагає створити більш інклюзивне суспільство, де всі громадяни мають можливість брати участь у житті спільноти.

У нашому дослідженні, ми ставимо за мету аналіз організаційно-педагогічних умов інклюзивного навчання учнів з особливими освітніми потребами в Грушківському ліцеї. Дослідження цих умов дозволить нам оцінити рівень готовності навчального закладу до інклюзивного навчання, визначити наявні труднощі та прогнозувати можливі успіхи у розвитку інклюзивних процесів.

Важливо підкреслити, що інклюзивна освіта відкриває перед учнями з особливими освітніми потребами можливість отримати не лише знання, а й долучитися до соціального життя, розвивати власні здібності та навички,

інтегруватися в суспільство. У зв'язку з цим дослідження організаційно-педагогічних умов інклюзивного навчання стає критично важливим завданням, яке сприятиме подальшому розвитку освітньої системи і забезпеченню всіх учнів рівними можливостями для навчання та самореалізації.

Інклюзивна освіта надає учням з особливими освітніми потребами можливість розвивати свої здібності та навички, брати активну участь у соціальному житті та інтегруватися в суспільство. Тому дослідження умов інклюзивного навчання має вирішальне значення для подальшого розвитку освітньої системи та забезпечення всіх учнів рівними можливостями для освіти та самореалізації.

Теоретичні положення щодо інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами представлено у працях вітчизняних учених, зокрема, як Ю. Бондаренко, О. Боряк, В. Бондар, Т. Дегтяренко, Т. Євтухова, А. Колупаєва, Ю. Косенко, З. Ленів, І. Луценко, В. Ляшенко, І. Малишевська, Л. Прядко, О. Савченко, С. Сидоренко, В. Синьов, Є. Синьова, О. Столяренко, О. Федоренко та ін., які присвячують свої праці дослідженням проблеми залучення осіб з особливими освітніми потребами до навчання в освітніх закладах, їх реабілітації та соціалізації до суспільних норм, особливостям роботи педагогічних працівників в умовах інклюзивного навчання, розглядають специфіку психолого-педагогічного супроводу, підкреслюючи, що організація освітнього процесу в класах, де навчаються учні з особливими потребами, має свої особливості (форми, методи, залучення різних фахівців, батьків тощо).

Таким чином, актуальність проблеми і недостатність її вивчення зумовили вибір теми дослідження **«Організаційно-педагогічні умови інклюзивного навчання учнів з особливими освітніми потребами в Грушківському ліцеї»**.

Мета дослідження: визначити, науково обґрунтувати та перевірити організаційно-педагогічні умови інклюзивного навчання учнів з особливими освітніми потребами в Грушківському ліцеї.

Об'єкт дослідження – освітній процес в закладах освіти з інклюзивним навчанням.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні умови інклюзивного навчання учнів з особливими освітніми потребами.

Відповідно до теми та мети дослідження визначено такі завдання:

1. Здійснити теоретичний аналіз законодавчої бази, вітчизняного і зарубіжного досвіду інклюзивного навчання учнів з особливими освітніми потребами;
2. Дослідити сучасний стан освітнього процесу в закладах освіти, визначити проблеми та потреби учнів, які перебувають в інклюзивному середовищі;
3. Проаналізувати особливості навчання учнів з особливими освітніми потребами в рамках інклюзивного навчання у Грушківському ліцеї;
4. Проаналізувати особливості оцінювання індивідуальних програм розвитку учнів із особливими освітніми потребами.

На різних етапах дослідження використовувалися такі методи:

теоретичні – аналіз літератури з досліджуваної проблеми, узагальнення, порівняння;

емпіричні – експеримент, опитування, спостереження, обробка результатів дослідження.

Практичне значення одержаних результатів полягає в чіткому обґрунтуванні понять «інклюзія», «інклюзивна освіта», «особливі освітні потреби» та «інклюзивне навчання» в сучасному українському суспільстві.

Експериментальна база дослідження. Грушківський ліцей Благовіщенської міської ради.

Теоретичне значення полягає в тому, що результати дослідження можуть бути використані вчителями, психологами, соціальними працівниками та методистами закладів освіти. Результати проведеного дослідження можуть бути використано у навчальних курсах для учнів закладів освіти, які навчаються в інклюзивних класах.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження висвітлювалися у виступах на конференціях і семінарах різного рівня, а саме:

всеукраїнських – «II-а Всеукраїнська студентська науково-практична онлайн-конференція» (Умань, 2 березня 2023 р.); «Актуальні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи» (Умань, 12 жовтня 2023 р.).

Матеріали дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 2 тез доповідей автора.

Структура випускної кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи – 91 сторінка, основного тексту – 76 сторінки, список використаних джерел становить 80 найменувань. Робота містить 2 додатки.

РОЗДІЛ 1. ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА ЯК МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОГО УСТРОЮ

1.1 Інклюзивна освіта як шлях до інтеграції учнів з особливими освітніми потребами

Нові принципи розвитку сучасного суспільства, які ґрунтуються на визнанні різноманітності людського суспільства та забезпеченні рівних прав і можливостей для всіх, визначають шляхи трансформації національної системи освіти. Замість попередньої державної освітньої системи, яка ставила за мету стандартизоване формування особистості та регламентацію навчального процесу, вводиться принцип "дитино центрizmu". Ця система освіти ставить інтереси дитини на перше місце, спрямовуючи увагу на задоволення її освітніх потреб. Цей принцип визначає цілі та концепцію інклюзивної освіти та загальної освітньої системи в цілому, яка реалізує одну з ключових демократичних ідей - рівність прав людей на отримання освіти. На сьогодні день інтеграція учнів з особливими освітніми потребами в освітнє середовище України є одним із напрямів гуманізації всієї системи освіти і відповідає пріоритетам державної політики [68].

Автори навчально-методичного посібника «Організаційно-методичні засади діяльності ІРЦ» визначають два підходи до тлумачення сутності поняття особи з особливими освітніми потребами: медичний і соціальний. Згідно з медичною моделлю, особа з особливими освітніми потребами характеризується наявністю порушень психофізичного розвитку дитини [76].

При медичному підході, особа з особливими освітніми потребами асоціюється з проблемою, яка, в більшості випадків, призводить до її ізоляції. У сучасному суспільстві цей підхід змінюється на "соціальну модель", яка стверджує, що причиною проблеми є бар'єри в зовнішньому оточенні особи, а не порушення її розвитку чи стан здоров'я. Соціальна модель передбачає, що система освіти повинна бути більш гнучкою і забезпечувати рівні права на отримання освіти [76, 21].

Згідно з класифікацією ЮНЕСКО, до категорії дітей з особливими освітніми потребами належать діти, які мають такі порушення розвитку: емоційні і поведінкові відхилення, розлади мовлення та комунікації, труднощі в навчанні, затримки або обмеження у інтелектуальному розвитку, фізичні або нейромоторні порушення, проблеми зі слухом та зором. Перелік цих порушень може бути розширений іншими факторами, які збільшують ризик виключення дітей з освітнього процесу, такими як діти, які виростають у невдовольючих умовах, діти з етнічних меншин, безпритульні діти, хворі на ВІЛ/СНІД та діти з порушеннями поведінки.

Відповідно до Закону України "Про освіту", "особа з особливими освітніми потребами" – це індивід, який необхідно постійно чи тимчасово підтримувати в освітньому процесі для гарантування її права на отримання освіти [8].

Прийняття вказаного акта дозволить розширити участь більшої кількості осіб з особливими освітніми потребами у навчальному процесі і створити необхідні умови для забезпечення їх якісної освіти (див. Додаток А).

Інклюзивні тенденції у сфері освіти сформувалися як результат інтеграційних процесів і подолання історичної сегрегації, перш за все, стосовно дітей із психофізичними порушеннями і інвалідністю, які традиційно були відокремлені і позбавлені можливостей отримувати освіту разом із однолітками, навчатися в місцях проживання та бути в сім'ї. Розвиток процесу подолання соціальної і освітньої ізоляції дітей із психофізичними порушеннями, особливо інвалідністю, демонструє послідовний характер цієї еволюції, яка тривала практично дві тисячі років: від повного відчуження та виключення (лат. *ekclusion*) на ранніх етапах розвитку суспільних відносин; подальше відокремлення та сегрегація (лат. *segregation*) в організованих освітніх установах на наступних етапах соціально-суспільного розвитку; до інтеграційних процесів (об'єднання) в суспільстві та освіті (лат. *integratio*) та інклюзії – залучення (лат. *inclusion*) [54].

У сучасний період термін "інклюзія" часто використовується для опису концепції, яка включає і розширює поняття "інтеграції". Основа концепції

інтеграції, яка виникла в 1980-х роках, ґрунтується на медичному розумінні інвалідності, де людина з інвалідністю чи особливостями розвитку сприймається, насамперед, як хвора особа, яка потребує відповідного лікування, догляду та зазвичай перебуває в спеціальних, в основному відокремлених, умовах.

Можна відзначити, що головною проблемою інтеграції є включення учнів з особливими освітніми потребами до навчання в навчальному закладі, при цьому відсутні зміни в самому закладі, його навчальних планах, програмах, формах і методах навчання. Учні, які виражають бажання отримувати загальну та професійну освіту, змушені пристосовуватися до умов навчального закладу на загальних засадах, не враховуючи їхнього фізичного та психічного розвитку та індивідуальних потреб.

У відмінну від інтеграції, концептуальною основою інклюзії є розгляд різноманітності учнівської спільноти та врахування особливих потреб, а не порушень розвитку. Інклюзія спрямована на задоволення особливих освітніх потреб не лише учнів з фізичними або психічними вадами, а також всіх дітей, які мають різні відмінності, обумовлені культурним середовищем, етнічною приналежністю, мовними, релігійними, соціально-економічними факторами, рівнем навчальних здібностей та іншими чинниками, що впливають на розвиток та навчання дітей. Інклюзія як освітній підхід потребує системних змін на всіх рівнях освіти та в усіх структурних частинах освітньої системи, з урахуванням визначених особливих потреб дітей.

У своїх наукових працях А. Колупаєва розрізняє чотири типи інтеграції, і саме:

Соціальна інтеграція: Діти з особливими освітніми потребами можуть брати участь разом з іншими дітьми у позакласній діяльності, такій як харчування, ігри, екскурсії тощо, але навчаються окремо.

Функціональна інтеграція: Діти з особливими освітніми потребами навчаються разом із однолітками. Існує два типи такої інтеграції: часткова і повна інтеграція. При частковій інтеграції діти з ООП навчаються в окремій

спеціальній групі у навчальному закладі та відвідують деякі виховні заходи. При повній інтеграції всі діти проводять увесь час разом, що є справжньою освітньою інтеграцією.

Зворотна інтеграція: Це відбувається, коли здорові діти відвідують спеціалізовану школу, і в такому випадку можна говорити про зворотний тип інтеграції.

Спонтанна або неконтрольована інтеграція: Цей вид інтеграції виникає, коли діти з особливими освітніми потребами відвідують звичайні групи без отримання додаткової спеціальної підтримки. Здається, що в багатьох країнах цей тип охоплює значну кількість дітей, які залишаються на повторний рік навчання [53, 35].

Термін «інклюзія» відрізняється від терміна «інтеграція» своїм концептуальним підходом. У документі "Міжнародні консультації з питань навчання дітей з особливими освітніми потребами" вказується, що «інтеграція» визначається як зусилля, спрямовані на введення дітей у звичайний освітній простір, тоді як «інклюзія» є політикою та процесом, який надає можливість дітям брати участь у всіх програмах [80, 10].

Відмінність у підходах полягає в визнанні того факту, що людство впливає на суспільство, з метою адаптації його до індивідуальних потреб людей, а не навпаки. На сьогодні інклюзія розглядається як процес, який здійснюється з урахуванням потреб і можливостей кожної особистості. Для розуміння інклюзивного підходу до освіти молоді з особливими освітніми потребами важливим є погляд Т. Бута, що освітня інтеграція та інклюзія є «двома невід'ємними» фазами одного процесу включення людини з інвалідністю у соціальне та освітнє середовище. На думку науковця, спочатку забезпечується присутність людини (інтеграція) у незмінному, але адаптованому до потреб здорових людей середовищі. Поступово відбувається повне включення (інклюзія) цієї людини в освітню систему та соціальне середовище, які підлаштовуються під її потреби. Важливим є те, що інтеграція і інклюзія

потребують гнучкої системи, яка може відповідати різним потребам людей, включаючи осіб з інвалідністю [5, 36-44].

За словами професора педагогіки Г. Банча, інклюзія передбачає не лише реформи в освіті, а також зміни в суспільстві взагалі. Вчений характеризує інклюзію як "філософію справедливості", яка закликає дозволити молоді з особливими освітніми потребами повністю брати участь у всіх аспектах суспільного життя. Він вказує, що термін "інклюзія" вперше був вжитий щодо дітей з особливими потребами в Торонто в 1988 році, коли шукалося поняття для позначення нового підходу до освіти, заснованого на ідеї соціальної рівності для учнів, незалежно від їх стану здоров'я. Він розрізняє терміни "соціальна освіта" та "інтеграція", які мають сегрегаційні аспекти [2].

Щодо її сутності, інклюзія визначається як включення всіх учнів у всі аспекти навчального процесу, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей. Вона передбачає ліквідацію будь-яких форм сегрегації. Таким чином, відповідь на різноманітні потреби в освітньому середовищі та поза ним є однією з головних місій інклюзії.

Українські вчені розмірковують над терміном "інклюзія" у різних контекстах. Наприклад, Л. Міщик вбачає в ньому "процес підвищення рівня участі дітей в соціальному житті та різних програмах" [71, 57].

А. Колупаєва розшифровує це поняття, описуючи його як "загальну освітню систему, яка забезпечує відповідну освіту всім учням; повне включення дітей з видатними здібностями в різні аспекти шкільної освіти, які доступні для інших учнів"[54, 76]. За визначенням Національної асамблеї інвалідів України, інклюзія описується як "стратегія та процес, які гарантують повну участь всіх членів суспільства в усіх аспектах життєдіяльності"[13, 306].

В рекомендаціях Міжнародної конференції міністрів освіти, яка відбулася в Женеві під патронатом ЮНЕСКО у листопаді 2008 року, описуються чотири аспекти, які розкривають значення інклюзії:

Інклюзія розглядається як безперервний процес, спрямований на пошук більш ефективних способів врахування різноманітності. Вона має навчати

співіснувати з особами з різними характеристиками і вчити у них. З цієї перспективи різниці розглядаються як позитивне явище, що спонукає навчання дітей та дорослих.

Інклюзія спрямована на виявлення та подолання бар'єрів. Це означає збирання, аналіз та оцінку інформації з різних джерел для створення індивідуального плану розвитку та його практичної реалізації.

Інклюзія має на меті створювати умови для того, щоб всі учні мали можливість бути присутніми в навчальному середовищі, брати в ньому участь і досягати найвищих результатів. У цьому контексті термін "присутність" відноситься до того, наскільки часто та регулярно учні відвідують навчальний заклад. "Участь" визначає якість їхнього досвіду під час навчання і вимагає урахування їхніх думок та потреб. Поняття "досягнення" охоплює не лише результати тестів або іспитів, а й включає у себе результати навчання в рамках усіх навчальних планів і програм протягом навчального року.

Інклюзія також передбачає підвищену увагу до дітей, які становлять ризик виключення чи досягнення низьких результатів. Важливо ретельно спостерігати за дітьми, які, за статистикою, належать до "групи ризику", і вживати необхідні заходи для забезпечення їхньої присутності, участі та досягнень у контексті освітнього середовища.

Інклюзія має численні переваги для всіх учасників навчально-виховного процесу. Науково підтверджено, що методи роботи педагогів, які працюють в інклюзивному оточенні, сприяють підвищенню активності навчання всіх учнів, незалежно від їхніх індивідуальних особливих потреб.

Інклюзивна освіта має наступні переваги:

Учні з особливими освітніми потребами досягають більших успіхів у навчанні та досягають кращих академічних результатів, порівняно зі своїми однолітками у сегрегованому навчальному середовищі.

Присутність учнів з особливими освітніми потребами не впливає негативно на академічні досягнення інших учнів. Навпаки, наявність різних педагогічних технологій та викладацьких стратегій, а також доступ до

додаткових ресурсів, наприклад, педагогічних асистентів, сприяє покращенню успішності інших учнів.

В інклюзивному середовищі учні з особливими освітніми потребами мають більші можливості для розвитку комунікативних, соціальних навичок та інших форм адаптивної поведінки.

У довгостроковій перспективі інклюзія виявляється більш економічно вигідною, ніж сегрегована модель освіти. Інклюзія підвищує шанси учнів з особливими освітніми потребами на трудове влаштування та отримання вищих заробітних плат, і порівняно з сегрегованими освітніми моделями сприяє зменшенню витрат на надання послуг супроводу в громаді [68].

На сьогодні в країні модель інтернатів перестала бути обов'язковою і єдиною формою закладу, де діти з особливими освітніми потребами вчать відокремлено від суспільства. Батьки та учні тепер мають можливість вибору між індивідуальним навчанням вдома та різними типами закладів, такими як спеціалізована школа, навчально-реабілітаційний центр, спеціалізовані класи при загальноосвітній школі, а також дитсадок-школа. Додаткові можливості вибору для батьків і учнів дозволяють враховувати індивідуальні потреби та вперше перетворюють інтернатну модель на один із багатьох варіантів освітнього середовища. Такий різноманітний підхід відкриває дорогу до більш гнучких та інклюзивних методів надання освіти для всіх дітей, незалежно від їхніх особливих потреб та можливостей.

Побувавши в інтернаті, діти з особливими освітніми потребами досвідчують ізоляцію від соціуму та втрату можливостей для активного взаємодії в розширеному середовищі, яке не враховує їхніх унікальних потреб. Ця умова сприяє розвитку специфічних ставлень до самих себе та оточуючих, а також сприяє розвитку патологічних аспектів особистості та невротичних реакцій. У дітей виникає нездатність адекватно взаємодіяти зі світом, вони часто стикаються з психологічними проблемами, а їхні можливості для освоєння знань, навичок і відповідного розвитку обмежені. До того ж, вони зазнають труднощі у

соціалізації та адаптації в суспільстві, і вони можуть мати складнощі у взаємодії з однолітками та іншими людьми у навколишньому середовищі [11].

Цей стан реалізується через акцентуацію уваги на власних проблемах та безпорадності, а також через замкнутість у власному внутрішньому світі. Інтернатна модель освіти, де діти із особливими освітніми потребами відокремлені від інших, сприяє створенню цього негативного впливу. У результаті цих умов вони можуть не набути необхідних знань, навичок і умінь, що сприяють саморозвитку та самореалізації. Особливо важливо враховувати, що низький рівень соціалізації та соціальної адаптації може зіпсовувати можливості цих дітей для ефективної взаємодії зі світом навколо них, що робить їхнє життя більш вимушеним та важким.

Поняття "інклюзивний" відображає сучасні погляди на роль освіти та місце кожної людини в суспільстві. Це поняття поступово витісняє термін "інтеграція", оскільки підкреслює не просто механічне об'єднання, але більше глибоке включення дітей з особливими потребами в життя школи і суспільства. У центрі інклюзії лежить нова філософія та методологія освіти, яка враховує потреби кожної дитини, незалежно від її обдарованості або особливих освітніх потреб.

Сучасне суспільство визнає, що інклюзія є більш гуманною та ефективною освітньою системою. Інклюзія здатна відповідати потребам всіх категорій дітей з різним рівнем психофізичного розвитку. Створення інклюзивного суспільства, де всі учні повністю приймаються та визнаються, а їхні права на освіту, особистісний розвиток, професійну діяльність та участь у суспільному житті захищаються, підтримується за допомогою інклюзивної освіти [3].

Інклюзивна освіта, шляхом створення сприятливих умов для усіх учнів, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей, сприяє тому, щоб діти з особливими освітніми потребами мали змогу навчатися разом зі своїми однолітками та розвивати свої здібності та навички в повноцінному навчальному середовищі. Це сприяє підвищенню соціальної адаптації, комунікативних навичок та самореалізації цих дітей.

Зазначена підтримка інклюзивної освіти у спільноті сприяє формуванню більш толерантного та відкритого суспільства, де різноманітність і різні потреби кожної дитини визнаються та поважаються. Інклюзивна освіта допомагає зробити крок у напрямку створення справедливого та рівного суспільства, де всі діти мають рівні можливості для навчання та розвитку.

Отже, інклюзивна освіта відображає нові погляди на освіту та місце людини в суспільстві, сприяючи створенню більш гуманного та ефективного підходу до навчання та розвитку дітей з різними потребами.

Впроваджуючи інклюзію в освітньо-виховний процес, можна створити фундамент для розбудови українського суспільства, в якому кожен громадянин, незалежно від віку і статі, етнічної приналежності, здібностей, а також наявності чи відсутності особливостей у розвитку, матиме можливість активно брати участь у житті суспільства і вносити свій власний внесок в його розвиток. У такому суспільстві індивідуальні особливості кожної людини будуть поважатися і цінуватися, і всі громадяни матимуть однаковий доступ до освіти та можливостей для самореалізації.

Це сприятиме побудові справедливого, толерантного та відкритого суспільства, в якому різноманітність і різні потреби кожного із нас вважатимуться нормою і обогатять суспільство в цілому. Інклюзія сприяє створенню суспільства, яке базується на цінностях рівності, поваги до кожної особи, та віри в те, що кожна дитина має право на якісну освіту та повноцінну участь у суспільному житті [6].

ЮНЕСКО розглядає інклюзивну освіту як процес, що полягає в врахуванні та задоволенні різноманітних освітніх потреб учнів шляхом забезпечення їхньої участі в навчанні, культурних заходах та житті громади, а також у зменшенні випадків виключення з освіти. За цим підходом різниця між дітьми має розглядатися не як проблема, а як можливість розвитку навчального процесу. Інклюзія в освіті передбачає не лише технічні та організаційні зміни, а й зміни в філософії освіти, а також в структурах, системах, політиці, практиці та організаційній культурі навчальних закладів. Ця інклюзивна освіта надає

можливості для рівної участі всіх учнів, пропонуючи водночас можливості для спеціальної підтримки та диференціації в межах загальної системи освіти. Таким чином, інклюзивна освіта включає в себе не лише зовнішні зміни, а й перетворення у способі мислення і підходів до освіти [12].

Інклюзивна освіта сприяє розвитку більш широкого уявлення суспільства, в якому всі його члени мають однакові права і можливості для активного участі у громадському житті. Більше того, спеціальна освіта несе в собі ризик створення паралельної системи освіти, яка, згідно з результатами численних досліджень, з фінансової точки зору є близько в 9 разів вищою за інклюзивну систему освіти.

Вперше термін "інклюзивна освіта" було використано в Саламанкській декларації про принципи, політику та практичну діяльність в галузі освіти осіб з особливими потребами. Ця декларація була ухвалена під час Всесвітньої конференції з питань освіти осіб з особливими потребами в червні 1994 року. Цей документ став першим міжнародним документом, що висловив необхідність проведення освітніх реформ в напрямку інклюзивної освіти.

Інклюзивна освіта ґрунтується на ідеології, яка відкидає будь-яку форму дискримінації серед учнів з особливими освітніми потребами. Вона створює умови, які дозволяють цим дітям отримувати якісну освіту. Інклюзивна освіта впевнена в тому, що всі діти можуть успішно навчатися, і їхні особливі особливості повинні розглядатися як цінне джерело навчання для всіх учасників навчального процесу.

Інклюзивна освіта також пов'язана із соціальною інклюзією та будівництвом інклюзивного суспільства. Соціальна інклюзія вимагає від держави активної політики, спрямованої на захист прав людини. Інклюзивна освіта взаємодіє із цілями соціальної справедливості та соціальної інтеграції. Вона сприяє формуванню суспільства, де кожен має можливість жити разом з іншими. Прагнення до інклюзивного суспільства є важливим аспектом сталого соціального розвитку і свідчить про демократичний рівень країни. Освіта стає ключовим компонентом будівництва інклюзивного суспільства, сприяючи розвитку особистості кожної людини, незалежно від її обмежень. Ніякі

обмеження, чи вони фізичні, соціальні чи емоційні, не повинні призводити до виключення людини з освітнього процесу [7].

Справді, інклюзивна освіта не обмежується однією єдиною моделлю або підходом. Вона є гнучкою та адаптивною, а її розвиток імплементується в залежності від конкретного контексту та потреб. Ключові принципи інклюзивної освіти, такі як присутність, участь та досягнення усіма учнями, можуть бути реалізовані як у формальних, так і в неформальних освітніх середовищах, таких як центри та клуби.

Важливою частиною інклюзивної освіти є зміни в структурах, системах, політиці, практиках та культурі навчальних закладів. Ці зміни спрямовані на створення сприятливого середовища для рівної участі всіх учнів, одночасно надаючи можливості для спеціальної підтримки та індивідуалізації в рамках загальної освітньої системи. Це вимагає системних змін та адаптації, але допомагає забезпечити рівні можливості для навчання та розвитку для всіх дітей, незалежно від їхніх особливостей та потреб [35].

Ціль інклюзивної освіти полягає в тому, щоб створити суспільство, яке поважає та розуміє різноманітність та гарантує рівні права та можливості для всіх громадян. Інклюзивна освіта не обмежується лише освітніми закладами, вона охоплює всі аспекти життя та сприяє соціальній справедливості та інтеграції. Забезпечення інклюзивної освіти вимагає зусиль з боку держави, освітніх установ, педагогів, батьків та громади загалом. Це також передбачає психолого-педагогічну підтримку та індивідуальний підхід до учнів з різними потребами, щоб кожен з них міг розвивати свій потенціал [3].

Інклюзивна освіта є не лише питанням демократії, але і інвестицією в майбутнє суспільства, яке визнає цінність та потенціал кожної людини. Таким чином, інклюзивна освіта є ключовим чинником для побудови більш толерантного, справедливого та гармонійного суспільства.

1.2. Законодавче та нормативно-правове забезпечення інклюзивного навчання у закладах освіти

Від моменту, коли Україна стала незалежною державою у 1991 році та обрала шлях розбудови відкритого демократичного суспільства, Верховна Рада ратифікувала низку міжнародних документів, спрямованих на захист прав людини, включаючи право на освіту. Організація Об'єднаних Націй, яка є визнаним міжнародним органом у сфері прав людини, визначила питання інвалідності як складову сфери прав людини. Це вказує на те, що захист прав людей із обмеженими можливостями стосується не лише аспектів реабілітації та соціального забезпечення, але і загальних прав людини. Це свідчить про зобов'язання України перед міжнародним співтовариством забезпечити права та гідність людей з обмеженими можливостями, включаючи доступ до якісної освіти та недопущення дискримінації на цій підставі. Ратифікація міжнародних документів у цій сфері свідчить про зобов'язання України дотримуватися міжнародних стандартів у галузі прав людини та інклюзивної освіти [78].

Найфундаментальнішим досягненням в галузі прав людини на міжнародному рівні є Загальна Декларація ООН про права людини. Ця Декларація була прийнята Організацією Об'єднаних Націй 10 грудня 1948 року. Важливо зазначити, що хоч цей документ не мав прямого зв'язку з особами з обмеженими можливостями здоров'я, він визнає рівність прав "всіх людей без винятку". Зокрема, стаття 26 цієї Декларації визначає, що "кожна людина має право на освіту. Технічна і професійна освіта повинна бути загальнодоступною." Це підкреслює важливість рівного доступу до освіти для всіх людей, незалежно від їхніх можливостей чи особливостей здоров'я.

Загальна Декларація ООН про права людини є важливим документом, який визначає універсальні права та свободи всіх осіб, включаючи осіб з обмеженими можливостями, та покликаний гарантувати їхнє рівноправ'я та захищати їхнє гідне ставлення у суспільстві [55].

Дійсно, значним і більш ґрунтовним досягненням у сфері прав осіб із особливими потребами є прийнята 20 грудня 1971 року Генеральною Асамблеєю ООН Декларація про права осіб з вадами розумового розвитку. Цей документ

став першим нормативним актом, який визнав осіб з вадами розумового розвитку у сучасному соціумі та гарантував їхнє право на соціальний захист і підтримку. Згідно цієї Декларації, особи з вадами розумового розвитку мають рівні права з іншими членами суспільства. Ось деякі з цих прав:

Право на обслуговування у медичній сфері, що включає доступ до необхідних медичних послуг та догляду.

Право на забезпеченість матеріальними цінностями, що означає гарантії їхнього матеріального добробуту та життєвих потреб.

Право на освіту та професійну підготовку відповідно до власних можливостей, що передбачає можливість отримання освіти та професійних навичок у відповідності до індивідуальних здібностей.

Право на проживання в сім'ї або перебування у спеціалізованих закладах, де умови життя максимально наближені до звичайних умов проживання.

Ця Декларація відіграє важливу роль у визнанні прав осіб з вадами розумового розвитку та створенні умов для їхньої інтеграції та участі в суспільстві.

9 грудня 1975 року Генеральна Асамблея ООН прийняла Декларацію про права інвалідів. Ця Декларація проголошує, що інваліди, незважаючи на причину, характер і складність їхніх інвалідностей або порушень, мають ті ж основні права, що й їхні співгромадяни того ж віку. Вона закликає до усунення всіх видів дискримінації, яка стосується інвалідів, і гарантує їм рівність у правах та можливостях. Ця Декларація відіграє ключову роль у визнанні прав інвалідів та розвитку міжнародного стандарту для захисту їхніх прав. Вона стала важливим кроком у забезпеченні інклюзивності та недискримінації в суспільстві і заохочує країни до впровадження заходів для забезпечення повноцінної участі інвалідів у всіх сферах життя [21]. Справді, ця Декларація визначає права людей з інвалідністю, включаючи право на освіту, професійну підготовку і відновлення працездатності. Вона також заохочує надання різних видів підтримки та обслуговування для інвалідів, які дозволяють їм максимально реалізувати свої здібності та сприяють їхній соціальній інтеграції чи реінтеграції в суспільство.

Ця Декларація служить важливим кроком у захисті прав інвалідів та визнанні їхнього права на повноцінну участь у суспільстві, включаючи освіту і можливості для професійного розвитку та соціальної інтеграції [21].

Конвенція ООН про права дітей, прийнята 20 листопада 1989 року і ратифікована Постановою Верховної Ради України від 27 лютого 1991 року, ґрунтується на визнанні прав усіх дітей, на пріоритеті загальнолюдських цінностей та гармонійному розвитку особистості, недискримінації дитини з інвалідністю за будь-якими ознаками. Стаття 28 присвячена освітнім правам 21 дітей, де зазначається, що «держави-учасниці визнають право дитини на освіту і з метою поступового досягнення здійснення цього права на підставі рівних можливостей вони, зокрема:

Розвивають різні форми освіти, включаючи загальну середню і професійну освіту, забезпечуючи доступність цієї освіти для всіх дітей та надаючи фінансову підтримку в разі необхідності.

Забезпечують доступність інформації і навчальних ресурсів в галузі освіти і професійної підготовки для всіх дітей. Ці заходи спрямовані на забезпечення рівних можливостей у доступі до освіти та надають дітям з інвалідністю можливість отримувати якісну освіту та професійну підготовку.

У початкові роки незалежності України увага до осіб з інвалідністю була переважно спрямована на надання фінансової підтримки та допомоги цій категорії населення. Компенсаційний підхід був характерним для державної політики, і пристосування життєвого середовища до потреб осіб з інвалідністю в значній мірі було проігноровано. Ця ситуація справедливо залишалася незадовільною для багатьох осіб з інвалідністю, оскільки недостатні пристосування та обмеження доступу до освіти, праці та інших сфер життя обмежували їхні можливості. Згодом, із зростанням усвідомлення важливості інклюзивної політики та дотримання прав людини, Україна вжила кроків у напрямку поліпшення ситуації для осіб з інвалідністю. Це включає в себе прийняття законодавчих актів та програм, спрямованих на забезпечення інклюзивної освіти, доступу до праці та інших правоспроможностей для цієї

категорії населення. Важливим кроком в цьому напрямку є розробка та впровадження стандартів та нормативів, які сприяють створенню більш інклюзивного життєвого середовища для всіх громадян, незалежно від їхньої інвалідності.

Це важлива законодавча норма, яка гарантує всім громадянам України право на освіту без дискримінації. Закон «Про освіту» підкреслює принципи рівності і доступності до освіти, незалежно від різних характеристик громадян, таких як стать, раса, національність, соціальний статус, релігійні переконання, стан здоров'я та інші. Ця норма є важливим кроком у створенні інклюзивної системи освіти в Україні, оскільки вона передбачає безкоштовний доступ до освіти для всіх громадян. Інклюзивна освіта прагне забезпечити рівні можливості навчання для всіх учнів, незалежно від їхніх особливостей, і ця норма підтверджує цей принцип. Важливо, щоб ця норма виконувалася на практиці, і були створені умови для забезпечення доступу до якісної освіти для всіх громадян України, включаючи дітей з особливими потребами [80].

Це право гарантується широкою мережею різних типів навчальних закладів, які можуть бути державної чи іншої форми власності, а також науковими установами та закладами післядипломної освіти. Доступ до освіти є відкритим, і надаються можливості для вибору профілю навчання та виховання відповідно до здібностей і інтересів громадян. Освітні можливості реалізуються через різні форми навчання, включаючи очну, вечірню, заочну, екстернат, а також за підтримки педагогічного патронажу.

Також Закон України "Про освіту" передбачає, що держава забезпечує соціальний захист учнів та слухачів, незалежно від того, яку форму навчання вони обрали та якого типу навчальний заклад вони відвідують. Стаття 6 закону підкреслює основні принципи освіти, включаючи доступність освітніх послуг для всіх громадян, незалежно від форми і типу цих послуг, які надаються державою, а також принцип рівних умов для розвитку здібностей і таланту кожної людини [8].

Стаття 37 виокремлює певну категорію дітей і підлітків, які потребують "особливих умов виховання". Для цієї категорії учнів створюються загальноосвітні школи і професійно-технічні училища з орієнтацією на соціальну реабілітацію. Це може означати, що ці навчальні заклади спеціалізовані на наданні освіти та підтримки дітям і підліткам із специфічними потребами, такими як соціальна реабілітація. Це може включати у себе психосоціальну підтримку, роботу з інструкторами, спеціально підготовленими вчителями та інші заходи, спрямовані на покращення якості життя цієї категорії учнів.

Стаття 56 відзначає обов'язок педагогічних та науково-педагогічних працівників щодо забезпечення умов для засвоєння навчальних програм учнями та сприяння розвитку їх здібностей. Основними обов'язками вчителів є готування учнів до свідомого життя в дусі взаєморозуміння, миру та злагоди між різними народами та групами. Ця стаття також підкреслює важливість постійного професійного розвитку педагогічних працівників, включаючи навчання з питань інклюзивної освіти. Інклюзивна освіта передбачає надання відповідних можливостей для успішного засвоєння навчальної програми всіма учнями та слухачами, незалежно від їхніх особливих потреб. Таким чином, вчителі та педагоги мають відповідати вимогам інклюзивної освіти і працювати над створенням оточення, де кожен учень може розвивати свої здібності та отримувати якісну освіту.

"Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів," прийняті на 48 сесії Генеральної Асамблеї ООН 20 грудня 1993 року, представляють важливий нормативний документ, який встановлює механізми та шляхи забезпечення рівних прав і можливостей для осіб з інвалідністю, зокрема в галузі освіти. Ці правила визнають інтегроване навчальне середовище як пріоритетний напрямок розвитку сучасної системи освіти.

У документі "Стандартні правила" розглядаються умови організації навчально-виховного процесу в інтегрованому середовищі. Цей документ служить правовим основою для подальших заходів та реформ у сфері освіти для осіб з інвалідністю та сприяє розвитку інклюзивної освіти. Його прийняття і

впровадження допомагають забезпечити доступ до якісної освіти для всіх, незалежно від їхніх особливих потреб та здібностей [10].

Указ Президента України "Про додаткові заходи щодо посилення соціального захисту інвалідів та проведення в Україні у 2003 році Року людей з інвалідністю" № 1112 / 2002 від 2 грудня 2002 року містить доручення Кабінету Міністрів України забезпечити офіційне видання "Стандартних правил забезпечення рівних можливостей для інвалідів" (Резолюція № 48 / 96 Генеральної Асамблеї ООН) та враховувати їх під час підготовки відповідних нормативно-правових актів.

Це свідчить про зобов'язання України забезпечити виконання рекомендацій та стандартів, встановлених міжнародними організаціями, щодо захисту прав та соціальної підтримки інвалідів. Рекомендації, включені в "Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів," мають бути враховані при розробці та впровадженні нормативних актів в Україні для поліпшення соціального захисту та інтеграції інвалідів у суспільство.

Зазначене правило 6 "Освіта" в "Стандартних правилах забезпечення рівних можливостей для інвалідів" має важливе значення для поліпшення доступу інвалідів до освіти та їхньої інтеграції в освітню систему. Основні положення цього правила включають:

Принцип рівних можливостей в освіті: Держави повинні визнавати і реалізовувати принцип рівних можливостей у всіх рівнях освіти, включаючи початкову, середню, професійно-технічну та вищу освіту для дітей, молоді та дорослих із інвалідністю. Інваліди мають мати доступ до освіти в інтегрованих структурах, що означає, що вони мають нагоду навчатися разом з іншими учнями, не залежно від наявності інвалідності.

Відповідальність за освіту інвалідів: Органи загальної освіти повинні брати на себе відповідальність за забезпечення освіти інвалідів в інтегрованих структурах. Для цього важливо включити питання, пов'язані з освітою інвалідів, в національне планування в галузі освіти, розробку навчальних програм та організацію навчального процесу.

Залучення батьків та організацій інвалідів: У процес навчання на всіх рівнях слід залучати батьківські групи та організації інвалідів. Це сприяє більш ефективному впровадженню інклюзивної освіти та забезпеченню підтримки інвалідів у навчальних закладах.

Обов'язкова освіта: У державах, де освіта є обов'язковою, слід забезпечувати її доступність для дітей обох статей з різними формами і ступенями інвалідності, включаючи найважчі форми.

Спільне навчання: Спільне навчання слід розглядати як економічно ефективний механізм системи освіти та професійної підготовки інвалідів. Це допомагає інвалідам розвивати свої здібності та інтегруватися в суспільство через доступ до якісної освіти.

Всесвітня конференція з освіти осіб з особливими потребами, яка відбулася в Саламанці, Іспанія, з 7 по 10 червня 1994 року, відіграла важливу роль у визначенні нових підходів до освіти для людей із особливими потребами. Конференція була підтримана ЮНЕСКО і вирішила ряд проблем, зокрема доступу та якості освіти для цієї категорії населення [8].

Важливим досягненням цієї конференції було впровадження інноваційної концепції інклюзивної освіти, яка передбачає навчання дітей із особливими потребами разом з іншими дітьми у загальних освітніх установах. Це визнало необхідність проведення освітніх реформ для створення такого інклюзивного середовища. Концепція інклюзивної освіти підкреслила важливість створення освітніх програм та умов, що враховують і відповідають потребам усіх учнів, незалежно від їхньої інвалідності чи особливих потреб. Інклюзивна освіта спрямована на забезпечення рівних можливостей для всіх учнів та розвиток толерантного та різноманітного суспільства. Ця конференція стала важливим кроком у напрямку поліпшення освіти для людей з особливими потребами і встановила нові стандарти та цінності в глобальному освітньому контексті [10].

Зазначене звернення до всіх урядів наголошує на пріоритетних завданнях у сфері освіти для осіб з особливими потребами. Ключові аспекти цих завдань включають:

Реформування системи освіти: Систему освіти слід реформувати таким чином, щоб забезпечити доступ до освіти для всіх дітей, незалежно від їхніх індивідуальних відмінностей та труднощів.

Законодавче визнання принципу інклюзивної освіти: Принцип інклюзивної освіти полягає в тому, що всі діти перебувають у звичайних школах, за винятком випадків, коли інше неможливе.

Обмін досвідом: Сприяти обміну досвідом з країнами, які мають інклюзивну систему навчання, для впровадження кращих практик у власній системі освіти.

Участь батьків, громад, громадських організацій: Залучити батьків, громади і громадські організації осіб з особливими потребами до процесів планування та прийняття рішень, що стосуються задоволення їхніх спеціальних навчальних потреб.

Розробка стратегій діагностування та визначення особливих потреб: Розробити стратегії для ефективного діагностування та визначення особливих потреб у дітей.

Підготовка педагогів: Приділити значну увагу підготовці педагогів для роботи в системі інклюзивної освіти, забезпечуючи їхню готовність і компетентність у роботі з дітьми із різними потребами.

Ці заходи спрямовані на створення більш інклюзивного, толерантного і різноманітного освітнього середовища, де всі діти мають можливість отримати якісну освіту та розвиватися на рівних умовах [9, 49].

У вступі "Рамки дій щодо осіб з особливими потребами" вказується, що деякі діти, які навчаються в освітніх установах, зіткнулися з серйозними труднощами у навчально-виховному процесі і мають специфічні освітні потреби. У цьому контексті вираз "особливі освітні потреби" стосується всіх дітей та молодих людей, чії освітні потреби визначаються їхніми різними видами фізичних та психічних обмежень або труднощами, пов'язаними з навчанням та вихованням. Отже, навчальний процес має бути адаптованим до цих

індивідуальних потреб дітей, замість вимоги від них пристосовуватися до жорстких та незмінних навчальних умов.

Зокрема, країни мають розглянути наступні дійові кроки у відношенні до освітньої політики та впровадження певних організаційних ініціатив у цьому контексті. Важливу увагу слід приділити статті 24: "Освіта", де відзначається, що "держави-учасниці визнають права інвалідів на освіту. З метою реалізації цього права без будь-якої форми дискримінації та на основі рівних можливостей, держави-учасниці забезпечують впровадження інклюзивної освіти на всіх рівнях, протягом усього життя." Крім того, у цій статті закріплено, що "держави-учасниці мають гарантувати, що інваліди не виключаються з загальної освітньої системи через свою інвалідність, і що діти-інваліди включаються в безкоштовну та обов'язкову початкову або середню освіту. Надання розумного пристосування, враховуючи індивідуальні потреби, підтримки для успішного навчання, доступ до загальної середньої освіти, професійної підготовки, освіти для дорослих і навчання протягом усього життя повинно здійснюватися без будь-якої форми дискримінації та на одних умовах з іншими громадянами."

Стаття 27 Конвенції присвячена питанням трудової діяльності та зайнятості осіб з інвалідністю. В цій статті стверджується, що "держави-учасниці визнають право інвалідів на працю нарівні з іншими громадянами" і зобов'язані забезпечувати це право, зокрема, шляхом "надання інвалідам можливості ефективного доступу до загальних програм технічної та професійної орієнтації, служб працевлаштування та професійного і неперервного навчання."

Україна затвердила Конвенцію ООН про права інвалідів 16 грудня 2009 року. Головні положення та документи, які відносяться до захисту прав людей з інвалідністю, включаючи основні відповідні положення, наведені у табл. 1.

Таблиця 1.1. Конвенції та декларації, які стосуються захисту прав людей з інвалідністю

Конвенції	Головні положення, які стосуються інклюзивної освіти
-----------	--

Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти (1960)	Право на загальнодоступність освіти та на рівні умови стосовно якості навчання
Міжнародний пакт про економічні, соціальні й культурні права (1966)	Право кожної людини на доступну освіту в усіх її ланках, у тому числі на професійно-технічну освіту
Міжнародний пакт про громадянські й політичні права (1966)	Ліквідація дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану, народження або іншої обставини
Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1965)	Вжиття заходів, зокрема в галузях викладання, виховання, культури й інформації, з метою боротьби з упередженнями, які призводять до расової дискримінації
Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979)	Ліквідація дискримінації щодо жінок у галузі освіти. Усунення будь-якої стереотипної концепції ролі чоловіків і жінок шляхом заохочення спільного навчання, перегляду навчальних посібників і шкільних програм та адаптації методів навчання
Конвенція про корінні народи, які ведуть племінний спосіб життя в незалежних країнах (1989)	Право на освіту, яке відповідає культурі й потребам корінних народів. Ліквідація упереджень і забезпечення того, щоб підручники й інші навчальні матеріали подавали справедливе, точне й інформативно насичене зображення суспільства й культури цих народів

Конвенція про права дитини (1989)	Право на безкоштовну й обов'язкову початкову освіту без будь-якої дискримінації. Наголос на благополуччя дитини та її розвиток, а також на заходи підтримки із догляду за дитиною
Міжнародна конвенція про захист прав усіх трудящих мігрантів і членів їхніх родин (1990)	Сприяння навчанню дітей трудящих-мігрантів їхньою рідною мовою та ознайомленню з їхньою рідною культурою
Міжнародна конвенція про заборону й негайні заходи з викорінення найгірших форм дитячої праці (1999)	Доступ до безкоштовної базової освіти й професійно-технічної підготовки для всіх дітей, звільнених від найгірших форм дитячої праці
Конвенція про охорону й заохочення різноманіття форм культурного самовираження (2005)	Визнання рівної гідності й поваги до всіх культур, у тому числі культур осіб, які належать до мовних меншин
Декларація ООН про права корінних народів (2007)	Нормативно-правовий акт про захист мов корінних народів є свідченням міжнародної підтримки інклюзивної освіти

В новому Законі України "Про освіту," прийнятому 5 вересня 2017 року, було внесено ряд важливих положень, які детальніше регулюють законодавче забезпечення інклюзивної освіти. Деякі з основних нововведень включають:

1. Заклади освіти зобов'язані створювати інклюзивні класи та/або спеціальні групи (за потреби) для організації навчально-виховного процесу осіб з особливими освітніми потребами.
2. Заклади освіти з інклюзивними та спеціальними класами та групами повинні створювати умови для організації навчально-виховного процесу осіб з особливими освітніми потребами відповідно до їх індивідуальних програм розвитку, враховуючи їхні індивідуальні потреби та можливості.
3. Особам з фізичними, психологічними, інтелектуальними та сенсорними порушеннями надаються допоміжні засоби для навчання.
4. Особам з особливими освітніми потребами надаються психолого-педагогічні та корекційно-розвиваючі послуги відповідно до встановленого центральним органом виконавчої влади у сфері науки і освіти порядку.

– Психолого-педагогічні послуги представляють собою комплекс заходів, спрямованих на організацію освітнього процесу та розвиток осіб з особливими освітніми потребами відповідно до індивідуальної програми розвитку. Ці послуги надаються педагогічними працівниками закладів освіти, реабілітаційними установами системи охорони здоров'я, соціального захисту, а також фахівцями інклюзивно-ресурсного центру.

- Корекційно-розвиткові послуги (або допомога) є системою заходів супроводження осіб з особливими освітніми потребами під час організації навчально-виховного процесу. Ці послуги спрямовані на корекцію порушень шляхом розвитку різних аспектів особистості, таких як пізнавальна діяльність, емоційно-вольова сфера та мовлення.

Ці положення спрямовані на забезпечення більш широкого доступу та якісної освіти для осіб з особливими освітніми потребами та підтримки їхнього навчання та розвитку [22].

5. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування мають створити інклюзивно-ресурсні центри з метою забезпечення реалізації права на освіту та психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами.
- Психолого-педагогічний супровід охоплює комплексну систему заходів для організації навчального процесу та розвитку дитини. Ця система включає різноманітні заходи, які фіксуються в індивідуальній програмі розвитку дитини [69].

У Законі України "Про реабілітацію інвалідів в Україні" встановлено, що соціальний, педагогічний та психологічний патронаж, проведений на місці проживання, і психолого-педагогічний супровід є невід'ємними елементами, необхідними для успішної інтеграції осіб з інвалідністю в суспільство. Цей підхід є важливим досягненням для України [2].

Постанова Кабінету Міністрів України № 872, прийнята 15 серпня 2011 року, має важливе значення для розвитку інклюзивної освіти в Україні. У цьому документі наголошується на праві дітей з особливими потребами на отримання освіти за місцем проживання та їхню інтеграцію в суспільство. Постанова визначає соціально-педагогічний зміст, орієнтований на надання індивідуальних послуг молоді з особливими освітніми потребами. Цей документ відкриває нові можливості для забезпечення якісної освіти та інтеграції дітей із різними потребами в загальноосвітніх навчальних закладах України.

В Україні в останні роки відбулися позитивні зміни в політиці стосовно освіти дітей з особливими потребами, включаючи:

- доопрацювання основних освітніх законів щодо осіб з інвалідністю, в тому числі введення поняття "інклюзивний навчальний заклад" в Законі України "Про освіту";

- розробка і затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах Кабінетом Міністрів України;
- еформування системи закладів інституційного догляду та виховання для поліпшення умов дітей з особливими потребами;
- виділення субвенцій для інклюзивної освіти вперше в Україні, включаючи цільову дотацію з Державного бюджету та кошти на оснащення інклюзивно-ресурсних центрів. У бюджеті на 2018 рік також передбачено значні видатки на інклюзивну освіту;
- створення інклюзивно-ресурсних центрів Урядом України з липня 2017 року. Ці центри стали новою службою системної підтримки та супроводу дітей з особливими освітніми потребами. Це була реорганізація психолого-медико-педагогічних консультацій;
- внесення змін до Порядку організації інклюзивного навчання у загальних середніх навчальних закладах. За цими змінами для кожного учня з особливими освітніми потребами складається індивідуальна програма реабілітації (ІПР) з конкретними навчальними стратегіями, кількістю годин та напрямками проведення психолого-педагогічних, корекційно-розвиваючих занять. Окремо передбачено, що освітні та соціальні потреби дітей із складними порушеннями розвитку задовольняються соціальними працівниками, батьками або уповноваженими особами;
- затвердження Національної стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки і плану заходів. У цій стратегії передбачено збільшення кількості дітей, які отримують інклюзивну освіту, на 30% щороку від загальної кількості дітей з особливими освітніми потребами [8].
- введення доплат у розмірі 20% для медичних працівників, які працюють в інклюзивних класах чи групах. Це може сприяти приверненню кваліфікованих фахівців до інклюзивної освіти та поліпшити якість надання послуг;

- визначення умов для введення посади вчителя-дефектолога у закладах загальної середньої освіти, де навчаються діти з особливими освітніми потребами в інклюзивних і спеціальних класах. Це дозволить забезпечити необхідну педагогічну підтримку для цих дітей.
- затвердження Типового переліку спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами. Цей перелік може допомогти у забезпеченні належних умов для навчання дітей в інклюзивних та спеціальних класах.
- перехід України від Міжнародної класифікації хвороб до Міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я дітей і підлітків. Це дозволить краще визначити потреби дітей з особливими освітніми потребами та надати їм належну підтримку.
- затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої освіти та дошкільної освіти. Це може сприяти більш ефективному супроводу дітей з особливими потребами в навчанні.

Отже, для вирішення проблемних аспектів нормативно-правового регулювання різних форм інтеграції осіб з особливими освітніми потребами в освітньому середовищі потрібно удосконалювати законодавство та вносити в нього зміни, спрямовані на покращення умов отримання освіти особами з особливими потребами. Це має на меті створити правову основу для впровадження інтегрованого навчання в освітніх закладах.

1.2 Шляхи організації інклюзивного навчання в закладах освіти

Ефективна освіта в навчальних закладах освіти приносить вигоду всім учасникам навчального процесу. Проте для учнів з особливими освітніми потребами може стати необхідною, оскільки це допомагає їм активно брати участь в навчальних заняттях, розкривати свій творчий потенціал та ставати

більш самостійними та незалежними. Для задоволення різних потреб учнів з особливими освітніми потребами, обумовлених їхніми здібностями, рівнем розвитку, інтересами та іншими відмінностями, педагогам необхідно змінювати методи навчання, навчальне середовище, навчальні матеріали і інше. Таким чином, головною метою нашої роботи є визначення шляхів організації інклюзивного навчання в навчальних закладах освіти.

Педагогічні працівники закладів освіти, які досягають успіху в навчанні учнів з особливими освітніми потребами, застосовують різноманітні форми і методи навчання, які змінюються відповідно до потреб учнів. Ці зміни або пристосування до потреб учнів відбуваються через адаптації або модифікації. Розглянемо сутність цих термінів ближче [33].

Адаптація змінює характер навчання, не змінюючи зміст або сутність навчального завдання. Педагогічний працівник здійснює адаптацію, тобто пристосовує навчання до потреб учнів, шляхом зміни організації навчального матеріалу, практичних методів та пояснення його змісту. Це допомагає учням краще зосередитися на виконанні завдань та зрозуміти навчальний матеріал.

Модифікація, натомість, означає зміну змісту або сутності навчального завдання для врахування особливих освітніх потреб учнів. Педагогічний працівник модифікує завдання так, щоб вони були доступні та зрозумілі для учнів з різними потребами, забезпечуючи їм можливість здійснювати успішне навчання.

Таким чином, педагогічні працівники у закладах освіти повинні бути готовими адаптувати або модифікувати навчальні методи та завдання, щоб враховувати потреби та можливості учнів з особливими освітніми потребами, забезпечуючи їм якісну та ефективну освіту.

Модифікація навчання змінює характер самого навчання, вносячи зміни в зміст або рівень складності навчального завдання [54, 59]. Для кращого розуміння цього поняття, розглянемо приклад: в рамках тематичного блоку, присвяченого будівництву, заплановано екскурсію до будівельного майданчика, де учні мали спостерігати за робітниками, робити записи та написати звіт. Однак

під час детального аналізу вчитель чи майстер виробничого навчання виявили, що половина учнів у групі пише дуже повільно, а деякі учні не мають достатніх навичок спостереження [56].

Оскільки мета завдання полягала в мотивації учнів, педагог може модифікувати певний аспект структури уроку, пов'язаний із веденням польових записів та написанням звітів. Тепер учні мають можливість обирати самі, чи вести записи, чи створювати малюнки. Додатково, вчитель чи майстер виробничого навчання можуть надати відповідні малюнки для обраного варіанту. Після повернення до класу, учням також надається можливість вибору: вони можуть написати звіт, використовуючи свої записи, або надати опис малюнків, створених педагогом або майстром.

Також, для підкріплення або доповнення навчання, додаткові уроки чи завдання можуть бути необхідними для учнів, щоб забезпечити їм можливість засвоїти навчальний матеріал. Багато вчителів та майстрів виробничого навчання застосовують адаптацію навчання, вважаючи, що саме така практика сприяє успішному засвоєнню практичних навичок і умінь. Наприклад, педагог може використовувати крейду для запису ключових слів на дошці, створювати візуальні схеми, вивішувати графіки роботи в класі або майстерні, щоб допомогти учням організувати свій час та надавати їм усні поради під час переходу до інших видів діяльності та інше. Хоча загальна адаптація навчання може значно полегшити участь учнів з особливими освітніми потребами в навчальному процесі, для їх успішності часто необхідні більш індивідуалізовані адаптації та модифікації [7].

Адаптація надає вчителю чи майстру виробничого навчання можливість розширювати спектр форм і методів навчання, враховуючи вікові потреби учнів, їхні інтереси та різноманітність. Вона допомагає педагогам компенсувати фізичні, інтелектуальні або поведінкові особливості та труднощі деяких учнів. Адаптація служить інструментом, що забезпечує учням рівні можливості для активної участі у навчанні та досягнення успіхів в професійній освіті.

При виборі методів адаптації, які сприятимуть участі учнів з особливими освітніми потребами в навчальному процесі, необхідно враховувати попередні умови навчання, включаючи наявність певних навичок і вмінь. Адаптацію в групі можна організувати в таких областях:

Адаптація може включати зміни в наступних аспектах:

Фізичне середовище: це включає в себе адаптацію оточення, в якому навчаються діти з особливими освітніми потребами. Це може включати в себе встановлення пандусів, адаптацію туалетних приміщень, розширення дверей, зміну освітлення, розташування меблів в класі тощо.

Навчання: адаптація може змінювати процес навчання. Це включає в себе спосіб, яким вчитель подає матеріал, та організацію занять учнів з метою залучення їх до виконання завдань і полегшення навчання.

Вказівки: це включає в себе адаптацію процедур, методів та щоденних занять, що використовують педагогічні працівники. Вони можуть надавати додаткові вказівки та підказки, щоб полегшити розуміння матеріалу учнями.

Матеріали: адаптація включає в себе пристосування навчальних інструментів і матеріалів до індивідуальних потреб учнів. Це може включати в себе надання доступу до певних книг, роздаткового навчального матеріалу в класах і майстернях, інструкцій та алгоритмів тощо.

Адаптація та модифікація враховують різні потреби учнів, включаючи:

Поведінку: Адаптація спрямована на вирішення питань, пов'язаних з мотивацією та виконанням встановлених правил і вимог щодо поведінки в навчальному закладі. Це може включати в себе спеціальні підходи до мотивації та управління поведінкою учнів.

Організаційні навички: Завдяки адаптації учні можуть зосередити увагу на практичних завданнях, що виконуються. Це може включати в себе різні методи організації навчального процесу для полегшення засвоєння матеріалу та розвитку організаційних навичок учнів.

Сенсорні потреби: Адаптація може включати в себе надання учневі допоміжних засобів, таких як слуховий апарат, окуляри, техніка для комунікації,

а також відповідне устаткування та допомогу, щоб компенсувати сенсорні порушення. Це допомагає учням з особливими освітніми потребами отримувати доступ до інформації та повноцінно брати участь у навчанні.

У деяких випадках, певні види адаптації враховують загальні потреби учнів з особливими освітніми потребами. Наприклад, під час уроку виробничого навчання в професійно-технічному навчальному закладі, де є учні з порушеннями слуху, важливо дотримуватися таких принципів:

Організація робочого місця: Педагогам слід обирати позиції та місця для викладання, які не утруднюють сприйняття інформації учнями з порушеннями слуху. Важливо уникати ситуацій, коли педагог стоїть спиною до учня, коли за спиною горить яскраве світло, а також забезпечити видимість артикуляційного апарату педагога [31].

Спілкування: Вчителі та майстри виробничого навчання повинні розмовляти з учнями, які мають порушення слуху, повільніше і чіткіше. Робота над вимовою і правильністю мовлення допомагає учням краще розуміти викладача.

Регулярні перерви: Педагогам слід робити перерви під час навчального процесу для того, щоб учні могли відпочити. Це особливо важливо при роботі з учнями, які мають травматичне ураження мозку та мають підвищену втомлюваність.

Адаптація в цих ситуаціях спрямована на полегшення сприйняття матеріалу та створення комфортних умов для навчання для всіх учнів.

Педагогічним працівникам слід активно залучати батьків, членів родини або опікунів учнів до процесу розробки ідей щодо адаптації. Сім'ї учнів з особливими освітніми потребами часто мають цінний досвід адаптації, який вони використовують у своєму домашньому середовищі. Члени сім'ї можуть бути важливими співробітниками в розробці та впровадженні індивідуального навчального плану учня, а також впливати на адаптаційні стратегії протягом навчального року [75].

З метою ефективного впровадження адаптаційних заходів, можна провести наступні дії:

Збір ідей і досвіду: Організуйте зустрічі з батьками та членами родини учнів і обговоріть їхні ідеї та досвід стосовно адаптації. Питайте їх, які адаптаційні стратегії вони успішно використовують вдома.

Спільне планування: Розробіть разом з батьками та членами сім'ї індивідуальний навчальний план, враховуючи їхні ідеї та рекомендації. Важливо пам'ятати, що цей план повинен бути гнучким і адаптуватися протягом навчального року.

Регулярна комунікація: Підтримуйте відкриту та регулярну комунікацію з батьками та членами родини. Обговорюйте з ними прогрес учнів та внесені зміни в адаптаційні заходи.

Залучення до виконання адаптаційних завдань: Запитайте батьків та членів родини, які самі реалізують адаптаційні стратегії вдома, чи можуть вони допомогти учням у шкільному середовищі. Наприклад, вони можуть надати підказки, навчати навичок або підтримувати у виконанні завдань.

Співробітництво між педагогами та сім'ями учнів є ключовим для успішної адаптації та навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Як було зазначено вище, при використанні різних видів адаптації зміст навчання залишається незмінним, а при застосуванні модифікацій він змінюється. Модифікації можуть бути необхідними для того, щоб надати конкретному учневі можливість повноцінно брати участь у заняттях. Модифікації можуть бути впроваджені шляхом:

Зміни в змісті завдань: Зменшення або розширення обсягу матеріалу, скорочення складності завдань або надання додаткового матеріалу відповідно до потреб учня.

Зміни в процесі навчання: Модифікації можуть включати індивідуальне консультування, додатковий час для завершення завдань або перерви під час навчального процесу.

Зміни в оцінці: Застосування інших методів оцінювання, оцінка за індивідуальними критеріями, розгляд практичних демонстраційних робіт або проектів замість стандартних тестів.

Зміни в ресурсах та матеріалах: Надання спеціалізованих навчальних матеріалів, доступ до асистентів або спеціальних засобів, таких як збільшувальні скла або слухові апарати.

Зміни в організації навчання: Групи з невеликою кількістю учнів, індивідуальні навчальні плани, робота в парах або малих групах для сприяння співпраці та взаємопідтримки.

Зміни в підходах до навчання: Використання різних навчальних методів і стратегій, що краще відповідають потребам учня, такі як візуальне, аудіальне чи кінестетичне навчання.

Модифікації можуть бути індивідуальними і розробляються з урахуванням конкретних потреб кожного учня з особливими освітніми потребами. Метою модифікацій є забезпечення того, щоб кожен учень міг досягти успіху в навчанні, незважаючи на свої особливі потреби [52].

Скорочення змісту матеріалу – це процес, який дозволяє учню з особливими освітніми потребами опанувати лише частину навчального матеріалу або брати участь лише в окремих частинах уроку, тоді як інші учні можуть засвоювати весь обсяг матеріалу. Це може бути корисним для учнів, чия здатність засвоювати інформацію обмежена з певних причин, таких як фізичні або когнітивні обмеження.

Зниження вимог до участі в роботі - це інший метод, який дозволяє учням з особливими освітніми потребами брати участь в уроках, виконуючи лише частину завдань або окремі практичні вправи. Це може бути корисним, коли вимоги уроку перевищують можливості учня, але важливо, щоб учень міг брати участь в роботі на уроці та отримувати позитивний навчальний досвід.

Ці методи дають можливість індивідуалізувати навчання для учнів з різними освітніми потребами, забезпечуючи їм доступ до навчального матеріалу та участі в навчальних процесах відповідно до їхніх можливостей і потреб.

Спільна атмосфера та ставлення до учнів з особливими освітніми потребами грають важливу роль у комфортному навчанні та отриманні професії в закладі професійно-практичної освіти. Якщо учня з особливими потребами сприймати як частину навчального колективу, то це може сприяти позитивній зміні в ставленні до них інших учнів і педагогів [46].

Крім того, належне обладнання і архітектурні умови грають важливу роль у забезпеченні доступу для учнів з особливими потребами. Це може включати в себе створення безбар'єрного середовища, встановлення пандусів, пристосування туалетних приміщень, розширення дверей і забезпечення відповідного освітлення. Важливо, щоб ці зміни були зроблені так, щоб учні з особливими потребами могли вільно переміщатися і взаємодіяти з оточуючим середовищем.

Створення позитивної атмосфери і забезпечення належних архітектурних умов є важливими кроками для забезпечення рівних можливостей для всіх учнів і створення інклюзивного навчального середовища.

Залучення учнів з особливими освітніми потребами до всіх видів діяльності є ключовим аспектом створення інклюзивного навчального середовища. Це допомагає учням з особливими потребами розвивати навички та спілкуватися з одногрупниками, а також робить навчання більш інклюзивним і придбає толерантне ставлення до різноманітності.

Педагогічні працівники та адміністрація навчального закладу грають ключову роль у формуванні цієї атмосфери. Вони можуть проводити навчальні заходи та тренінги для учнів та педагогів з метою підвищення усвідомлення та розуміння питань інклюзії та освітніх потреб учнів з особливими потребами.

Також важливо звернути увагу на зміну методів навчання та виховання, використання спеціальних матеріалів та розробку індивідуальних навчальних планів для учнів з особливими потребами. Це допомагає забезпечити їм рівні можливості для навчання та досягнення успіху в навчальному процесі.

Узагальнюючи, створення інклюзивного навчального середовища вимагає злагодженого зусилля педагогічних працівників, адміністрації та учнів з метою

забезпечення комфортного навчання і розвитку для всіх учнів, незалежно від їхніх особливих освітніх потреб.

Створення доступності до професійно-технічного навчального закладу для учнів з порушенням опорно-рухового апарату - важливе завдання для забезпечення їхньої можливості отримання професійної освіти. Пандуси грають важливу роль в цьому процесі. Ось кілька додаткових аспектів, які варто враховувати:

Ідеальна розташованість: Пандуси повинні бути розташовані так, щоб було зручно та легко долати перешкоди та отримувати доступ до будівлі. Для цього слід враховувати шляхи руху учнів і місце, де розміщується вхід [13].

Ширина та нахил: Як зазначено, пандус повинен бути достатньо широким (не менше 90 см) і мати нахил, який дозволяє користувачам інвалідних візків зручно підніматися та спускатися. Пандус має відповідати нормам безпеки.

Бортик і бильця: Бортики та бильця є важливими елементами пандусу, оскільки вони допомагають уникнути випадкового скочування візка. Вони також забезпечують безпеку користувачам пандусу.

Сигналізація та освітлення: Важливо розглянути можливість встановлення сигналізації або світлофора на пандусі, що було б корисним для безпечного руху користувачів інвалідних візків. Освітлення також важливе, особливо у вечірні та нічні години.

Подальший доступ внутрішньою будівлею: Після того, як учні пройшли пандус і зайшли в будівлю, важливо забезпечити їхній комфортний та безпечний рух всередині. Це може включати в себе широкі коридори, двері зі зручною ручкою, ліфти і інші засоби доступу.

Консультація і участь учнів: Важливо консультиватися із самими учнями з порушенням опорно-рухового апарату щодо їхніх потреб і побажань щодо пандусів та доступності.

Створення інклюзивного навчального середовища включає в себе багато аспектів, і доступність для учнів з особливими потребами - лише один з них.

Однак це важливий крок у напрямку забезпечення рівних можливостей для всіх учнів незалежно від їхніх фізичних обмежень.

Дякую за доповнення стосовно бильць та інших аспектів створення доступності для учнів з порушеннями опорно-рухового апарату. Це важливі деталі, які сприяють безпеці та комфорту учнів і забезпечують їхню самостійність.

Зазначені рекомендації та вимоги важливі для створення інклюзивного навчального середовища, де всі учні можуть отримувати якісну освіту та проходити навчання в безпечних умовах. Дотримання таких стандартів допомагає забезпечити рівні можливості для всіх учнів, незалежно від їхніх фізичних обмежень. Також важливо зазначити, що законодавство багатьох країн вимагає забезпечення доступності для осіб з обмеженою мобільністю в громадських та навчальних будівлях, і це є обов'язковим для багатьох навчальних закладів. Такі заходи сприяють інклюзивності та рівній участі всіх громадян у суспільстві [37].

Ідея встановлення підйомників або організація чергування старшокласників для допомоги учням з особливими потребами у пересуванні дуже цінна. Вона може стати важливим кроком у поліпшенні доступності навчання для всіх учнів, включаючи тих, хто має обмежену мобільність.

Крім того, зазначене питання з телефон-автоматом є також важливим. Важливо створити умови, які дозволяють учням з обмеженою мобільністю використовувати такі сервіси, не зазнаючи обмежень. Забезпечення доступності до комунікаційних засобів є одним з аспектів інклюзивного середовища.

Участь старшокласників у допомозі іншим учням з особливими потребами також сприяє розвитку емпатії, толерантності та розуміння серед всіх учасників навчального процесу. Забезпечуючи такі можливості для взаємодії та взаємодопомоги, навчальний заклад створює позитивну атмосферу співпраці та взаєморозуміння. Це важливі рекомендації щодо обладнання роздягальень, їдалень і туалетів у навчальних закладах, які дозволять забезпечити доступність та комфорт для учнів з особливими потребами, зокрема для тих, хто має

обмежену мобільність. Важливо розуміти, що створення таких умов в навчальних закладах не тільки сприяє інклюзивному навчанню, але і є справедливим і гуманним ставленням до всіх учнів. Вони повинні мати можливість вільного доступу до навчального середовища, а також до всіх важливих зон школи, таких як їдальні та туалети. У цих умовах важливо забезпечити також допомогу та підтримку учням з особливими потребами з боку співробітників навчального закладу, які мають бути підготовленими до взаємодії з цими учнями та надавати їм всю необхідну допомогу для їхнього комфортного перебування та навчання [22].

Ці рекомендації щодо роздягалень, душових і туалетів при фізкультурних залах підкреслюють важливість створення доступних умов для учнів з обмеженою мобільністю під час занять фізкультурою та спортом. Така інклюзія допомагає забезпечити рівні умови для всіх учнів та забезпечити їхню активну участь у фізичних заняттях.

Рекомендації також враховують потреби учнів, які користуються інвалідними візками, і підкреслюють необхідність належного обладнання кабінок у душовій та туалеті так, щоб учні могли зручно та комфортно користуватися цими зонами. Важливо пам'ятати, що створення доступних фізкультурних умов є необхідною частиною інклюзивної освіти, яка сприяє фізичному та соціальному розвитку всіх учнів незалежно від їхніх особливих потреб.

Ці рекомендації стосуються важливості створення доступних навчальних умов для учнів з особливими потребами в бібліотеці та навчальних приміщеннях. Доступність інфраструктури дозволяє учням з особливими потребами вільно користуватися бібліотечними послугами та навчатися у комфортних умовах.

Для читального залу бібліотеки рекомендується переобладнати частину стійки для видачі книг на нижньому рівні, щоб учні на візках могли легко отримувати книги. Книги та картотеку слід розмістити в межах доступності для осіб на візках, забезпечуючи їм зручний доступ до матеріалів. У навчальних приміщеннях рекомендується враховувати потреби учнів на візках,

забезпечуючи їм додатковий простір для вільного руху та місця для зберігання інвалідних візків та іншого обладнання. Важливо також забезпечити вільний прохід та доступ до дошки та іншого обладнання в класі, щоб учні на візках мали змогу активно брати участь у навчальному процесі.

Ці заходи спрямовані на забезпечення рівних можливостей для всіх учнів і враховують їхні особливі потреби під час навчання та дослідження в бібліотеці та навчальних приміщеннях [40].

Для учнів з порушенням слуху дуже важливе належне освітлення та доступ до інформації. Ось деякі адаптації та рекомендації для забезпечення ефективного навчання таких учнів:

Звукова система: Забезпечте добре працюючу звукову систему в аудиторіях. Мікрофони та аудіосистеми допоможуть учням чути викладачів та співрозмовників на уроках.

Завчасна інформація: Вчителі та викладачі можуть надати учням матеріали, які будуть вивчатися на уроці, перед заняттями. Це дозволить учням з порушенням слуху заздалегідь ознайомитися з матеріалом.

Записи і диктофони: Дозвольте учням користуватися диктофонами на уроках. Вони можуть записувати лекції та обговорення, що допомагає їм потім переглядати матеріал.

Інклюзивні матеріали: Використовуйте навчальні матеріали, які спеціально адаптовані для учнів з порушенням слуху. Це може включати в себе текстові матеріали з великим шрифтом, відео з субтитрами, аудіокоментарі та інші інклюзивні ресурси.

Сурдопедагог чи сурдоперекладач: Залучення кваліфікованих фахівців, які володіють мовною мовою або жестовою мовою, може значно полегшити спілкування та навчання для учнів з порушенням слуху.

Диференційований підхід: Розробіть індивідуальні навчальні плани для учнів з порушенням слуху, враховуючи їхні потреби та можливості.

Освітлення: Дбайте про належне освітлення класних кімнат, щоб учні могли читати на губах та під час користування диктофонами.

Взаємодія з одногрупниками: Сприяйте позитивній взаємодії між учнями з порушенням слуху та їхніми одногрупниками. Розвивайте емпатію та взаєморозуміння серед учнів.

Інклюзивна архітектура: Забезпечте доступність навчальних приміщень для учнів з порушенням слуху. Наприклад, забезпечте планування аудиторій так, щоб усі студенти мали зручний доступ до дошки та інших зон класу.

Інтерактивні засоби: Використовуйте інтерактивні технології та інші засоби, що дозволяють учням брати активну участь у навчанні, такі як комп'ютери та планшети. Ці заходи допоможуть забезпечити ефективне навчання та комфортне спілкування для учнів з порушенням слуху.

Ці рекомендації є дуже корисними для покращення спілкування та навчання учнів з порушеннями слуху. Для ефективної комунікації та навчання, ось ще кілька порад:

Спілкування з обличчям: Робіть акцент на міміку обличчя, так як це допоможе учням з порушеннями слуху краще розуміти ваші вирази та емоції.

Жести та жестова мова: Використовуйте жести, жестову мову та показові дії, щоб підкреслити свої слова. Це може полегшити сприйняття інформації.

Письмове спілкування: Забезпечте можливість письмового спілкування, наприклад, через записи, ноутбуки, смартфони або спеціальні додатки для чату, які дозволяють обмінюватися текстовими повідомленнями.

Допоміжні технології: Розгляньте використання допоміжних технологій, таких як перекладачі мовного жесту, спеціалізовані програми для перекладу мови на текст або тексту на мову, або інші допоміжні пристрої для зв'язку.

Активна участь: Залучайте учнів з порушеннями слуху до активних дій під час уроків та дискусій. Дозвольте їм спілкуватися та висловлювати свої думки.

Індивідуальний підхід: Розробляйте індивідуальні навчальні плани для кожного учня з порушеннями слуху, враховуючи їхні потреби та рівень слуху.

Колаборація зі спеціалістами: Співпрацюйте зі спеціалістами, такими як сурдопедагоги та аудіологи, для розвитку найкращих стратегій навчання та підтримки учнів.

Ці практичні заходи можуть сприяти покращенню навчання та спілкування для учнів з порушеннями слуху, дозволяючи їм брати активну участь у навчанні та інших аспектах шкільного життя. Підкреслили важливість зміни методів навчання, виховання, та матеріалу для досягнення успіху учнів з особливими освітніми потребами. Навчальні заклади повинні створювати інклюзивне середовище, де кожен учень, незалежно від своїх потреб, може отримати якісну освіту та відчувати себе частиною спільноти. Деякі ключові аспекти включають:

Індивідуальні підходи: Розробка індивідуальних навчальних планів для учнів з особливими освітніми потребами, які враховують їхні потреби та можливості.

Навчання у співробітництві: Залучення однокласників до спільних навчальних заходів, а також розробка програм, які сприяють формуванню розуміння та поваги до різних потреб і можливостей учнів.

Доступність фізичного середовища: Створення просторів, обладнаних згідно з потребами учнів і доступними для користування навіть учнями з обмеженими можливостями.

Навчальні матеріали: Розробка та використання навчальних матеріалів, які враховують різні стилі навчання та індивідуальні потреби.

Підготовка педагогічних кадрів: Проведення навчання для педагогічних працівників щодо інклюзивного навчання, методів роботи з учнями з особливими потребами.

Моніторинг і оцінка: Впровадження системи моніторингу та оцінки прогресу учнів з особливими потребами для надання необхідної підтримки та корекції [22]. Зробити навчання інклюзивним – це складний процес, але це надзвичайно важливо для забезпечення рівних можливостей навчання та розвитку для всіх учнів. Такий підхід сприяє соціальній інтеграції та розвитку кожного учня.

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ГРУШКІВСЬКОМУ ЛІЦЕЇ

2.1 Обґрунтування організаційно-педагогічних умов інклюзивного навчання учнів в закладах освіти

Ефективність роботи навчального закладу, особливо в інклюзивному контексті, дійсно залежить від численних факторів, і ключову роль грає підготовлений та справжньо відданий вчитель. Ось декілька важливих аспектів, на які вчителі повинні звертати увагу:

Підготовка: Вчителі повинні отримати належну підготовку для роботи з різними типами учнів, включаючи тих з особливими потребами. Це може включати курси підвищення кваліфікації та професійну розвиток.

Підтримка: Вчителі мають забезпечувати підтримку та корекційні заходи для учнів з особливими освітніми потребами, спрямовані на забезпечення їхнього успіху.

Індивідуалізація: Навчання має бути індивідуалізованим, з урахуванням потреб і здібностей кожного учня. Це вимагає розробки індивідуальних навчальних планів та стратегій.

Участь: Вчителі повинні створювати активне і включаюче навчальне середовище, де всі учні відчувають себе важливими та включеними.

Зворотний зв'язок і оцінка: Важливо регулярно надавати зворотний зв'язок учням та їх батькам щодо прогресу і досягнень. Оцінка повинна бути справедливою та відповідати реальним досягненням кожного учня.

Сприяння самостійності: Вчителі повинні підтримувати розвиток навичок самостійності та адаптації, які допомагають учням з особливими потребами стати більш самостійними та впевненими.

Послідовність і терпимість: Робота з учнями з особливими потребами може вимагати більше часу та терпимості. Вчителі повинні бути послідовними та готовими працювати з учнями, доки вони не досягнуть успіху.

Інклюзивне навчання може бути викликом, але воно також може бути дуже задовільним і важливим для розвитку кожного учня. Вчителі грають ключову роль у створенні навчального середовища, де всі учні мають можливість навчатися та розвиватися [6].

Важлива і позитивна ініціатива для покращення освіти та підтримки учнів з особливими освітніми потребами. Інклюзивна освіта має на меті забезпечити доступність освіти для всіх учнів, незалежно від їхніх особливих потреб. Ось деякі ключові аспекти і принципи, які можуть бути важливі для впровадження інклюзивної освіти: *Філософія державної політики:* Сприяйте усвідомленню громадськістю важливості інклюзивної освіти та її ролі в створенні єдиного освітнього простору для всіх учнів. *Взаєморозуміння:* Сприяйте співпраці та взаєморозумінню між педагогами, батьками та дітьми, особливо в контексті інклюзивної освіти. Важливо, щоб всі сторони були відкриті до спільного навчання та підтримки учнів. *Розробка проектів включення:* Розробіть конкретний план включення учнів з особливими потребами в освітній процес, забезпечуючи їм доступ до ресурсів та підтримки, яку вони потребують. *Соціальний, емоційний та когнітивний розвиток:* Спрямовуйте освітні зусилля на розвиток всебічних навичок та навчання учнів. Важливо створити атмосферу підтримки та відчуття повноцінності для кожного учня. *Інклюзивна модель:* Враховуйте потреби та можливості кожного учня, щоб забезпечити їм найкращу можливу освіту. Інклюзивна модель надає можливість учням з різними освітніми потребами навчатися разом. Ця ініціатива може допомогти створити більш інклюзивне та справедливе середовище для всіх учнів, сприяючи їхньому розвитку та підготовці до майбутнього [40].

Впровадження нових технологій у навчально-виховний процес є важливим кроком для поліпшення освіти та підтримки учнів з особливими освітніми

потребами. Ось деякі згадані навчальні технології і їхні можливі переваги в контексті інклюзивної освіти:

Технологія особистісно зорієнтованого навчання: Ця технологія спрямована на створення навчального середовища, в якому кожен учень має можливість розвивати свої індивідуальні здібності та інтереси. Вона дозволяє педагогам враховувати потреби кожного учня та надавати персоналізовану підтримку.

Диференційоване викладання: Цей підхід передбачає адаптацію навчального процесу до різних рівнів знань та потреб учнів. В інклюзивному класі, диференційоване викладання допомагає забезпечити, щоб кожен учень мав доступ до матеріалів та завдань, які відповідають його поточному рівню розвитку.

Традиційне інтенсивне навчання: Деякі учні можуть потребувати більше часу та уваги для засвоєння матеріалу. Традиційне інтенсивне навчання може надати їм додаткові ресурси та підтримку, щоб забезпечити їхній успіх.

Проектна діяльність: Проектна робота сприяє розвитку творчості, проблемного мислення та спільної роботи. Її використання дозволяє учням з різними освітніми потребами брати активну участь у навчальному процесі та розвивати різні навички.

Важливо наголосити, що успішність інклюзивної освіти великою мірою залежить від підготовки педагогічних колективів, використання сучасних педагогічних підходів та технологій. Такий підхід сприяє розвитку навичок та знань учнів з особливими освітніми потребами, допомагаючи їм інтегруватися в загальний освітній процес та досягати успіху [33].

Особистісно орієнтоване навчання ставить учня в центр усього навчального процесу і надає педагогам можливість створити навчальне середовище, спрямоване на індивідуальний розвиток кожного учня. Ось деякі ключові аспекти цього підходу:

- навчання як процес, а не результат: Особистісно орієнтоване навчання відзначається акцентом на самому процесі навчання, де важливіше, як учні засвоюють знання та навички, ніж самі результати чи оцінки.
- активне залучення учнів: Учні активно беруть участь у власному навчанні, розв'язанні завдань та плануванні. Вони стають активними учасниками навчального процесу.
- задоволення навчальних потреб кожної дитини: Важливо забезпечити, щоб навчальні завдання та матеріали враховували і відповідали потребам та інтересам кожного учня.
- групова та парна робота: Спільна діяльність у групах або парами сприяє співпраці, розвитку соціальних навичок та взаєморозумінню.
- діалог: Діалог між учнями та вчителем є домінуючою формою навчального спілкування. Він сприяє обміну ідеями, вирішенню проблем та розвитку критичного мислення.
- раціональний спосіб дій: Особистісно орієнтоване навчання сприяє розвитку учнівського раціонального способу дій, допомагаючи їм вчитися раціонально планувати та виконувати завдання.
- самооцінювання: Учні залучаються до аналізу своєї діяльності та стимулюються до самооцінювання, що сприяє розвитку самосвідомості та самоконтролю.

Ці принципи можуть бути корисними не лише в інклюзивній освіті, але й в загальному контексті освіти, сприяючи розвитку учнів та створенню сприятливого навчального середовища для всіх.

Підкреслення важливості учнівського спілкування та колективної діяльності в навчальному процесі є дуже актуальним і важливим аспектом сучасної освіти. Ось деякі важливі аспекти і переваги цього підходу:

Формулювання ідей: Робота в групах допомагає учням розвивати навички формулювання власних ідей та підтримки їх аргументами. Це сприяє розвитку критичного мислення та спроможності обговорювати та аналізувати різні погляди.

Вищі функції мислення: Групова діяльність сприяє розвитку вищих функцій мислення, таких як аналіз, синтез, оцінка та розв'язання проблем. Учні навчаються обирати найкращий підхід до вирішення завдань.

Активне навчання: Робота в групі створює умови для активного навчання, де учні навчаються, вирішуючи конкретні завдання та взаємодіючи з однолітками.

Виховання соціальних навичок: Групова діяльність сприяє розвитку соціальних навичок, таких як співпраця, спільна робота, слухання інших тощо.

Навчання на все життя: Навички, набуті в процесі групової роботи, залишаються з учнями на все життя. Вони можуть бути корисними в різних сферах життя, включаючи роботу та особистий розвиток.

Використання комбінації методів навчання, які підтримують групову діяльність та спілкування, допомагає педагогам адаптуватися до різних стилів навчання та індивідуальних потреб учнів. Це сприяє більш ефективному та зацікавленому навчанню.

Правильно відзначені важливі аспекти кооперативного навчання і соціального взаємодії в навчальному процесі. Коли учні навчаються співпрацювати та ефективно взаємодіяти в групах, це має кілька ключових переваг:

Розвиток соціальних навичок: Учні навчаються співпрацювати, слухати і взаємодіяти з іншими. Це сприяє розвитку соціальних навичок, таких як комунікація, робота в команді та розв'язання конфліктів [48].

Розвиток когнітивних навичок: Учні вчаться обговорювати питання, висловлювати свої ідеї, аналізувати інформацію та розв'язувати завдання разом з іншими. Це сприяє розвитку вищих когнітивних навичок, таких як критичне мислення та розв'язання проблем.

Сприяння взаємочителюванню: Учні навчаються від один одного, обмінюючи знання та ідеї. Це створює багатокутні можливості для взаємного навчання та обміну досвідом.

Стимуляція креативності та нових підходів: Робота в групах дозволяє учням розвивати креативність та розширювати свій погляд на питання, завдяки чому вони можуть пропонувати нові підходи та ідеї.

Вивчення через помилки: Учні мають можливість робити помилки, навчатися на них та вдосконалювати свої навички через процес взаємодії з іншими учасниками групи.

Інтеграція та узагальнення знань: Робота в групах дозволяє учням інтегрувати нові знання з попередніми та узагальнювати свої ідеї, що сприяє кращому розумінню та запам'ятовуванню матеріалу.

З цими навичками і підходами учні розвиваються як активні, самостійні та раціональні учасники навчального процесу, готові до викликів сучасного світу.

Важливість спеціальних груп та методик для включення всіх учнів в навчальний процес і розвиток комунікативних та соціальних навичок є дуже важливим. Ці методи сприяють створенню інклюзивного навчального середовища, де кожен учень має можливість активно брати участь у процесі навчання. Наведені методики, такі як "кутки," "вертушка," "вісім квадратів," "карусель," "обміркуйте – об'єднайтеся в пари – поділіться думками," "три до одного," розвивають різноманітні аспекти навчання та спільної діяльності учнів. Вони сприяють спільній роботі, обговоренню інформації та вирішенню завдань, водночас надаючи кожному учневі можливість висловити свої ідеї та думки. Це сприяє створенню стимулюючого та розвиваючого навчального середовища.

Щодо когнітивного підходу до освіти, то він підкреслює важливість розвитку критичного мислення та умінь самостійно вчитися. Навчання як процес, а не як результат, сприяє розвитку саморегуляції та уміння встановлювати власні навчальні цілі. Засоби, які полегшують організацію навчання та підтримують вищі навички мислення, допомагають учням бути активними учасниками навчального процесу та готовими до вирішення різних завдань у сучасному світі [49].

Використання графічних організаторів та мнемонічних прийомів у навчанні дітей з особливими освітніми потребами є дуже важливим і корисним

підходом. Ці методи допомагають учням краще розуміти та організувати інформацію, а також розвивати критичне мислення та навички планування. Ось деякі з них більш детально:

Схеми-«павутинки»: Ці схеми дозволяють візуально відобразити ключові ідеї та їх взаємозв'язки, що полегшує розуміння складних концепцій.

Ланцюжки послідовності: Цей метод допомагає учням визначити послідовність подій або етапів у процесі вивчення матеріалу.

Дерева сортування: Дерева дозволяють структурувати інформацію за ієрархічною структурою, визначаючи головні та підпорядковані поняття.

Діаграми Венна: Вони дозволяють порівнювати та визначати спільні та відмінні характеристики між двома або більше поняттями.

Матриці: Матриці використовуються для організації інформації у вигляді таблиць, що полегшує порівняння та аналіз.

Сюжетні карти: Вони дозволяють створювати візуальні представлення подій, персонажів та їх взаємодії.

«Знаємо – дізналися – хочемо дізнатися»: Ця стратегія допомагає стимулювати допитливість та інтерес до навчання, визначаючи те, що вже відомо, що було дізнано, і яка інформація ще потребує вивчення. Ці методи допомагають дітям активно взаємодіяти з матеріалом, а також розвивати навички організації інформації та аналізу. Вони можуть бути особливо корисними для учнів з особливими освітніми потребами, допомагаючи їм легше сприймати та запам'ятовувати навчальний матеріал.

Використання технології "Створення ситуації успіху" в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами є дуже важливим і ефективним підходом. Ця технологія сприяє розвитку позитивних взаємин між учителем і учнем, створює сприятливі умови для навчання та розвитку кожного учня, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей. Основні принципи і методи цієї технології включають:

Співтворчість: Важливе стимулювання активної співпраці між вчителем і учнем. Учні мають брати активну участь у процесі навчання і впливати на нього.

Визнання самоцінності особистості: Кожен учень має відчувати свою важливість та цінність. Позитивне підходження до кожного учня сприяє формуванню самоповаги та віри в свої можливості.

Створення педагогічних ситуацій успіху: Вчителі повинні створювати умови для того, щоб кожен учень мав можливість досягти успіху у навчанні та виконанні завдань.

Заохочення: Позитивне підкріплення і винагороди за досягнуті результати мотивують учнів та підтримують їхній інтерес до навчання.

Саморегуляція: Учні вчаться самостійно визначати свої цілі та контролювати свою навчальну діяльність.

Різноманітні прийоми: Досягнення успіху за допомогою різних методів, таких як "Емоційний сплеск," "Даю шанс," "Навмисна помилка," "Радість пізнання" тощо, роблять навчання цікавим і ефективним для різних категорій учнів. Ця технологія сприяє розвитку позитивних ставлень до навчання, збільшенню мотивації та підвищенню академічної успішності учнів з особливими освітніми потребами. Вона також сприяє створенню позитивної атмосфери в навчальному середовищі та допомагає учням розвивати важливі навички саморегуляції та навчання [5].

Використання портфоліо та інноваційних форм оцінювання є дуже важливим аспектом в інклюзивній освіті, де більшість учнів можуть мати різні освітні потреби та рівні здібності. Переваги портфоліо в порівнянні з традиційними методами оцінювання включають:

Комплексне оцінювання: Портфоліо дозволяє оцінювати різні аспекти навчання та розвитку учнів, такі як мислительна діяльність, міждисциплінарні навички, вміння ставити та розв'язувати проблеми, навички в різних предметах тощо.

Індивідуалізація оцінювання: Портфоліо дозволяє кожному учню представляти свої досягнення та навчальний прогрес відповідно до своїх індивідуальних можливостей та потреб.

Самоаналіз і самооцінка: Учні можуть брати участь у процесі оцінювання, оцінюючи свої роботи та ставлячи собі завдання для подальшого розвитку.

Розвиток навичок ведення портфоліо: Учні вчаться систематично вести свої портфоліо, відстежувати свій навчальний прогрес та створювати власні навчальні цілі.

Фокус на проектній діяльності: Проектна діяльність, яка часто використовується в інклюзивній освіті, допомагає учням застосовувати свої знання та навички на практиці, розвивати творчий підхід та рішення проблем.

Врахування слабких і сильних сторін учнів: Портфоліо допомагає вчителям та батькам зрозуміти, в яких областях учень виявляється сильним, а в яких – слабким. Це дозволяє зосередитися на індивідуальному розвитку. Застосування портфоліо та проектної діяльності допомагає створити більш інклюзивне навчальне середовище, де кожен учень може розвивати свої здібності та досягати успіху у навчанні.

Для успішної інклюзії в умовах закладів освіти, є:

- командний підхід: Спільна робота педагогічного колективу, включаючи вчителів, психологів, соціальних працівників, інших спеціалістів, допомагає створити інклюзивну атмосферу та забезпечити оптимальні умови для навчання учнів з різними освітніми потребами. Задоволення індивідуальних освітніх потреб:
- важливо враховувати різні потреби кожного учня та надавати індивідуалізовану підтримку та навчання. Співпраця з батьками: Активна співпраця з батьками допомагає розуміти особистісні особливості та потреби дитини, а також підтримувати її розвиток як вдома, так і в навчальному закладі. Створення сприятливої атмосфери в учнівському колективі: важливо створити атмосферу толерантності,

взаєморозуміння та підтримки серед учнів, щоб кожен відчував себе повноцінним учасником групи.

- диференційоване викладання: Педагоги повинні адаптувати свої методи та підходи до потреб кожного учня, використовуючи різні методи та стратегії навчання.
- врахування стартових рівнів успішності: Початкові рівні навчальних досягнень учнів повинні бути враховані при плануванні та викладанні матеріалу.
- особлива система оцінювання: Важливо розробити систему оцінювання, яка враховує індивідуальний прогрес кожного учня та його здобутки.

Науково-обґрунтовані методи роботи: Використання ефективних педагогічних методів та підходів, які підтримують навчання учнів з особливими освітніми потребами. Забезпечення інклюзивної освіти вимагає зусиль та співпраці всіх учасників навчального процесу, але це створює можливість для кожного учня розвивати свій потенціал і досягати успіху [67].

2.2 Особливості навчання учнів з особливими освітніми потребами в рамках інклюзивного навчання у Грушківському ліцеї

Дуже важливо, що навчання у Грушківському ліцеї створює умови для якісного навчання учнів з особливими освітніми потребами. Спілкування з однолітками та участь у громадському житті навчального закладу допомагають цим дітям відчувати себе частиною колективу і розвивати дружні стосунки зі своїми ровесниками, що важливо для їхнього соціального та емоційного розвитку. Також важливою є наявність кваліфікованих спеціалістів, які спеціалізуються у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Заступники директора з навчально-виховної роботи, майстри виробничого навчання, практичний психолог та соціальний психолог мають важливу роль у підтримці та наданні необхідної допомоги цим учням.

Зусилля та дбайливий підхід до навчання та розвитку дітей з особливими освітніми потребами є важливими кроками у забезпеченні їхнього успішного навчання та інтеграції в суспільство. Важливо підкреслити, що інклюзивна освіта та створення умов для навчання учнів з особливими освітніми потребами є важливим завданням сучасної освітньої системи. Педагогічні методи та технології, які ви навели раніше, відіграють значущу роль у забезпеченні успішної інклюзії та навчанні цих дітей [34].

У Грушківському ліцеї інклюзивна освіта має свої особливості, які спрямовані на створення оптимальних умов для навчання учнів з особливими освітніми потребами. Ось деякі з них:

Індивідуалізований підхід: Учасники навчального процесу в Грушківському ліцеї прагнуть створити індивідуалізовані навчальні програми для кожного учня з особливими освітніми потребами. Це означає, що навчальний процес адаптується під потреби кожного учня, враховуючи їхні здібності та можливості.

Команда фахівців: В інклюзивних групах працюють вчителі, майстри виробничого навчання, практичні та соціальні психологи, які спільно працюють над організацією навчального процесу для учнів з особливими потребами.

Сприяння соціалізації: Особлива увага приділяється формуванню позитивного соціального статусу для кожного учня. Це включає роботу над розвитком комунікативних навичок, спільної діяльності та активної участі в громадському житті школи.

Інклюзивна позакласна робота: Учні з особливими освітніми потребами залучаються до позакласної діяльності відповідно до своїх можливостей, інтересів та здібностей. Це допомагає їм розвиватися та відчувати себе активними учасниками шкільного життя.

Психолого-педагогічний супровід: Психологи відіграють важливу роль у наданні психологічної підтримки та корекції для учнів з особливими освітніми потребами. Вони співпрацюють як із самими учнями, так і з їхніми батьками.

Оцінювання навчальних досягнень: Оцінювання проводиться з урахуванням індивідуальних можливостей та обсягу навчального матеріалу, визначеного індивідуальними навчальними програмами.

Загалом, Грушківський ліцей надає підтримку та можливості для навчання та розвитку учнів з особливими освітніми потребами у відкритому та інклюзивному середовищі, де кожна дитина має шанс розвиватися та навчатися на своєму рівні.

Успішна інклюзивна освіта вимагає багатостороннього підходу і співпраці різних спеціалістів, вчителів, батьків і учнів. Це включає в себе розробку і впровадження індивідуалізованих програм, використання сучасних педагогічних технологій та методів, сприяння соціальному розвитку учнів і створення атмосфери підтримки та розуміння.

Продовжуючи працювати над цими питаннями і надавати підтримку учням з особливими освітніми потребами, навчання у Грушківському ліцеї, сприяє їхньому розвитку і інтеграції у суспільство, що є важливим завданням освіти в сучасному світі. Такий комплексний підхід призводить до відмінних результатів, і керівникам інклюзивних груп він допомагає краще розуміти індивідуальні особливості учнів. Віра в потенціал дитини, настійливість, витримка, ретельність і готовність до систематичної роботи – це шлях до досягнення позитивних змін. Батьки учнів без особливих освітніх потреб дивляться на це позитивно, а вчителі інших груп розуміють переваги для учнів з особливими освітніми потребами, а також для їхніх здорових однолітків. Важливістю навчально-виховного процесу для дітей з особливими освітніми потребами є його спрямованість на корекцію та покращення. За результатами психолого-медико-педагогічної консультації та після отримання згоди батьків, для учнів з особливими освітніми потребами створена індивідуальна навчальна програма. Ця програма розглядається двічі на рік, і, в разі необхідності, навіть частіше, з метою внесення необхідних коригувань. Вона розробляється з урахуванням потенційних можливостей та спирається на типові навчальні програми професійно-технічних навчальних закладів, з активною участю батьків учнів [6].

Оцінка навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами здійснюється відповідно до критеріїв, що застосовуються в системі освіти, а також на основі обсягу матеріалу, визначеного у їхній індивідуальній навчальній програмі. Методика оцінювання спрямована на стимулювання навчальних досягнень учнів.

Розклад уроків для груп із інклюзивним навчанням складається відповідно до робочого плану навчального закладу, з урахуванням індивідуальних особливостей кожного учня і відповідає санітарно-гігієнічним нормам. Під час підготовки до уроків та практичного навчання в інтегрованій групі, вчитель (або майстер) розробляє план-конспект уроку, в якому інтегрує навчальний матеріал з професійних та спеціальних (корекційних) програм. Це дозволяє учням з різними рівнями фізичного та інтелектуального розвитку вивчати схожу тему на власному рівні засвоєння матеріалу. Отримана учнем інформація на тему, яка вивчається, відповідає освітній програмі, рекомендованій для нього. Для закріплення здобутих знань, умінь і навичок використовується різний навчальний матеріал, який підбирається індивідуально для кожного учня. Це можуть бути роздаткові картки, вправи з навчальних посібників і підручників, обрані вчителем або майстром виробничого навчання. Для пояснення складних тем, які можуть бути важко сприйняті, учням з особливими освітніми потребами надаються картки-інструкції з покроковим описом кроків, які вони повинні виконати. Такий підхід до навчання дозволяє залучити всіх учнів до спільної навчальної діяльності [38].

Учні з особливими освітніми потребами активно беруть участь в позакласних заходах, які організовані з урахуванням їхніх психофізичних можливостей. Ці заходи спрямовані на розвиток учнів у всіх аспектах, формування позитивного соціально-психологічного статусу. Учні з особливими освітніми потребами залучаються до діяльності поза межами навчального закладу відповідно до своїх можливостей, інтересів, здібностей та нахилів. При цьому враховується їхні бажання, психофізичні особливості та стан здоров'я.

У Грушківському ліцеї, практичний психолог відіграє важливу роль в психолого-педагогічному супроводі дітей з особливими освітніми потребами. Його робота охоплює різні аспекти, включаючи психологічну діагностику, корекцію, консультування, реабілітацію та психологічну підтримку. Незважаючи на обмежений обсяг робочого часу (лише 3 години), пріоритетом є вибір найважливіших тем, які можуть мати суттєвий вплив на дітей. Основний акцент робиться на запобіганні виникненню негативних психологічних характеристик у дітей під впливом особливих умов їхнього розвитку. Важливо уникати затримок не лише в засвоєнні навчального матеріалу, але й у формуванні їх особистості.

Співпраця з батьками дітей з особливими освітніми потребами є критично важливою, і в цьому плані велике значення має робота заступника директора з навчання та виховання. Оскільки виховання та розвиток таких дітей потребують спеціалізованих знань про їхні особливості, особливі становище, і можливості, батьки дітей з особливими освітніми потребами активно включаються у процес організації корекційно-виховного процесу [60].

Досвід показує, що корекційна робота призводить до позитивних результатів лише тоді, коли учителі, майстри виробничого навчання і спеціалісти працюють разом, створюючи умови для активного мислення учнів і сприяючи формуванню системного процесу розвиваючого навчання. Такий підхід відводить важливе місце в навчальних закладах.

Отже, дотримання нормативно-правових положень, використання сучасних методів і підходів у навчанні дітей з особливими освітніми потребами, взаємодія вчителів і батьків, співпраця з командою фахівців, всі ці складові забезпечують ефективність навчання дітей і створюють умови для досягнення успішних навчально-корекційних результатів.

Продовжуючи розгляд цього питання, слід відзначити, що індивідуальний підхід до кожного учня з особливими освітніми потребами є необхідністю. Такий підхід передбачає створення оптимальних умов для навчання, враховуючи конкретні особливості та потреби кожної дитини.

Психолого-педагогічний супровід є важливою частиною роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Практичний психолог і спеціалісти в сфері корекційної роботи відіграють ключову роль у допомозі дітям з особливими потребами. Вони ведуть психологічну діагностику, розробляють індивідуальні програми та надають консультації як батькам, так і вчителям.

Також важливою є співпраця з батьками дітей з особливими потребами, оскільки вони зазвичай мають унікальний досвід і знання про своїх дітей. Батьки включаються у корекційно-виховний процес та допомагають забезпечити кращі умови для навчання та розвитку дитини.

Загалом, інклюзивна освіта вимагає командної роботи вчителів, спеціалістів, батьків та учнів, щоб забезпечити найкращі умови для всіх дітей, включаючи тих, у яких є особливі освітні потреби. Продовжуючи розгляд теми інклюзивної освіти та особливостей навчання учнів з особливими освітніми потребами, слід зауважити, що важливим компонентом є оцінювання навчальних досягнень цих учнів. Важливо враховувати, що інклюзивна освіта передбачає якісне оцінювання, яке враховує індивідуальні особливості кожного учня. Зазвичай використовується інноваційна форма оцінювання - портфоліо, яке дозволяє оцінити різнобічність і багатовимірність навчання учнів.

Педагогічні працівники в інклюзивній освіті використовують різні педагогічні прийоми, спрямовані на створення ситуацій успіху для всіх учнів, включаючи такі методи, як "Емоційний сплеск," "Даю шанс," "Навмисна помилка," "Радість пізнання" та інші. Це допомагає створити позитивний навчальний досвід для учнів з різними освітніми потребами [30].

Крім того, в інклюзивних групах важливо створити сприятливу атмосферу для учнівського колективу, де діти з особливими потребами мають можливість спілкуватися та підтримувати дружні стосунки зі своїми ровесниками. Позакласна робота і громадське життя також включають всіх учнів, надаючи можливість для розвитку позитивного соціально-психологічного статусу для кожного учасника.

Важливою є співпраця з батьками дітей з особливими освітніми потребами, оскільки вони є невід'ємною частиною процесу успішної інклюзивної освіти. Робота заступника директора з НВР, практичного психолога і інших фахівців з батьками є важливою для підтримки дітей та їх родин.

Загалом, інклюзивна освіта передбачає комплексний підхід, який враховує індивідуальні потреби кожного учня і сприяє їх розвитку та навчанню в інклюзивному середовищі.

Інклюзивне навчання в Грушківському ліцеї, як і в будь-якому іншому освітньому закладі, має на меті задоволення різноманітних потреб учасників освітнього процесу. Основні потреби інклюзивного навчання включають:

Задоволення освітніх потреб учнів: Інклюзивне навчання спрямоване на забезпечення якісної освіти для всіх учнів, включаючи тих, хто має особливі освітні потреби. Це означає надання доступу до навчання та створення умов для успішної освітньої діяльності для всіх учнів.

Забезпечення індивідуального підходу: Інклюзивне навчання передбачає розробку індивідуальних навчальних програм та стратегій навчання для учнів із спеціальними потребами. Індивідуальні підходи допомагають учням розвиватися на своєму власному рівні та потенціалі.

Підтримка та соціальна інтеграція: Інклюзивне навчання сприяє соціальній інтеграції учнів із різними освітніми потребами. Воно сприяє взаєморозумінню, толерантності та співпраці між учнями.

Розвиток дружніх стосунків: Інклюзивне навчання сприяє розвитку дружніх стосунків серед учнів, незалежно від їхніх освітніх потреб. Воно сприяє створенню позитивної атмосфери в навчальному закладі.

Підтримка батьків: Інклюзивне навчання передбачає співпрацю з батьками учнів, включаючи їх у процес прийняття рішень щодо навчання та розвитку своїх дітей.

Професійна підготовка вчителів: Вчителі в інклюзивних класах мають бути підготовлені до роботи з учнями із різними потребами. Це включає в себе навички адаптації навчального матеріалу та методів навчання.

Забезпечення цих потреб допомагає створити сприятливу та інклюзивну навчальну середу, в якій всі учні мають можливість розвиватися та досягати успіху.

2.3 Особливості оцінювання та розроблення індивідуальних програм розвитку для дітей із особливими освітніми потребами

Перед створенням індивідуальної програми розвитку для учнів з особливими освітніми потребами проводиться період оцінювання, під час якого виявляються особливості їхньої поведінки, навчальних пріоритетів, конкретних вмінь і загального рівня розвитку. Ця інформація допомагає вчителю належним чином організувати навчальний процес, враховуючи потреби учнів і сприяючи їхньому всебічному розвитку.

Додатково, слід здійснювати формальну оцінку учнів, застосовуючи спеціальні методики, і в цьому процесі мають бути включені батьки та спеціалісти. Під оцінкою слід розуміти процес збору різноманітної інформації про учня, яка в подальшому використовується для визначення його переваг та областей, де є потреба в підтримці. Мета оцінки полягає в тому, щоб визначити поточний рівень розвитку учня та розробити відповідні навчальні плани і заходи. Процес оцінки учнів із особливими потребами повинен бути комплексним, спрямованим і точнішим, ніж оцінка дітей із стандартним рівнем розвитку. Комплексний характер оцінки є важливим для максимально точного визначення потенціалу дитини і всіх областей, де їй потрібна допомога [67].

Для цього оціночного процесу мають бути залучені спеціалісти з різних галузей. Це повинен бути безперервний, колективний процес, що включає в себе систематичні спостереження та аналіз. Результати, одержані під час одного лише спостереження однією людиною, не можуть вважатися надійними.

Для створення ефективної індивідуальної програми розвитку, необхідні спільні зусилля вчителів, батьків і фахівців. Важливо переконати батьків, що під час оцінки дитини та аналізу результатів наголошуватиметься на її сильних

сторонах; цей процес спрямований на збір інформації, яка допоможе вчителям і фахівцям працювати на користь дитини; це служить для розробки індивідуального плану, який враховуватиме повністю потреби дитини.

Інформацію про дитину можна отримати з різних джерел, таких як батьки, дорослі, які взаємодіють з дитиною, а також сама дитина, фахівці, які працюють з нею, та інші. Спеціалісти, такі як логопеди, сурдопедагоги, тифлопедагоги, медики, психологи та інші, можуть значно допомогти у точнішому визначенні рівня розвитку та потреб дитини. Після завершення процесу оцінки всі учасники (вчителі та фахівці) аналізують отримані результати.

Після отримання результатів комплексної оцінки, слід приступити до розробки індивідуальної програми розвитку (ІПР). Для проведення першої зустрічі команди з розробки ІПР рекомендується долучити тих же учасників, які брали участь у процесі оцінювання. Метою цієї зустрічі є узагальнення оцінки сильних і слабких сторін дитини, визначення її поточного рівня знань, умінь і навичок, а також формулювання перспективних навчальних цілей на найближчий період, які максимально можливо досяжні. Після визначення перспективних цілей, члени команди переходять до спільного планування конкретних цілей та завдань на найближчий період.

Під час планування заходів, спрямованих на розвиток дитини та засвоєння нових вмінь і навичок, відповідних її вікові, можна провести порівняльний аналіз її розвитку з типовим рівнем розвитку. Це допоможе визначити послідовність навчання та розвитку вмінь учня.

Важливо враховувати такі аспекти:

Перед першою зустріччю керівник навчального закладу має підготуватися шляхом аналізу результатів комплексної оцінки розвитку дитини і проведення зустрічей з окремими педагогами та фахівцями для складання списку питань, які будуть обговорюватися під час зустрічі.

Керівник закладу повинен визначити зручний для всіх членів команди час і місце проведення зустрічі. Кімнату для зустрічі слід обрати просторою, з дошкою, позбавленою зайвих предметів. Також необхідно забезпечити

учасників папером для зручності фіксації ідей та пропозицій. Передбачити можливість дистанційного зв'язку для осіб, які не можуть бути присутніми особисто [11].

Під час першої робочої зустрічі з розробки Індивідуальної Програми Розвитку (ІПР) керівник навчального закладу відіграє роль організатора. Він устанавлює загальне розуміння термінології, визначає питання, які підлягатимуть обговоренню, призначає секретаря, який буде фіксувати хід зустрічі. Крім того, керівник надає кожному членові команди можливість висловити свої думки та пропозиції та сприяє позитивній атмосфері на зустрічі.

Важливо спільно обрати керівника команди, який в майбутньому буде планувати та призначати засідання, визначати місце проведення зборів, сповіщати всіх учасників і т. д.

По завершенні зустрічі разом з усіма членами команди слід уточнити розроблені стратегії, щоб переконатися, що вони спрямовані на досягнення прогресу у розвитку дитини, і всі розуміють їх однаково. Також слід обговорити перелік необхідних змін в середовищі, технічному забезпеченні, включаючи надання додаткового часу та інше.

Планувати зустріч з батьками для представлення та обговорення результатів оцінки, надання рекомендацій та запрошення їх до участі у процесі складання Індивідуальної Програми Розвитку (ІПР).

Після зустрічі скласти письмовий звіт та додати його до особової справи дитини.

Як можна представити результати комплексного оцінювання:

1. Висловіть щирю подяку усім учасникам за їхню важливу працю.
2. Поясніть, що головною метою цієї презентації результатів оцінювання є визначення унікальних потреб учня для подальшого створення індивідуальної програми розвитку.
3. Підкресліть значення збереження конфіденційності щодо розгляду інформації, яку буде представлено.

4. Зазначте, що після презентації всі учасники матимуть можливість задавати питання кожному члену команди.
5. Просіть учасників акцентувати увагу на можливостях та позитивних сторонах учня, а не обмежувати себе лише проблемами.
6. Надайте слово для презентації результатів всім, хто брав участь у процесі оцінювання сильних і слабких сторін дитини.
7. Після усіх виступів попросіть учасників висловити свої думки і задати запитання.
8. Узагальніть результати оцінки, коментарі та запитання.
9. Зафіксуйте їх у вигляді рекомендацій для подальшого створення індивідуальної програми розвитку.
10. Переконайтеся, що всі члени команди розуміють і погоджуються з запропонованими рекомендаціями, переглянувши записане.

Важливо враховувати, що всі ідеї мають цінність. Слухайте усі пропозиції та підтримуйте бажання кожного внести свій внесок у досягнення прогресу дитини. Ось деякі питання, які варто розглянути:

1. Яким чином можна забезпечити транспортування дітей до освітнього закладу?
2. Чи потрібен супровід дитини для переміщення у навчальному закладі?
3. Які адаптації в середовищі та технічному обладнанні необхідно здійснити?
4. Які фахівці повинні бути залучені?
5. Яка поведінка дитини зараз і які зміни в цьому відношенні потрібно внести для покращення процесу навчання?
6. Який поточний рівень досягнень дитини?
7. З якого навчання варто почати удосконалення або розвиток навичок?
8. В яких сферах розвитку дитини необхідна підтримка?
9. Скільки годин на тиждень буде виділятися на заняття з фахівцями або додаткові заняття?

10. Які зміни в розкладі потрібно внести?
11. Які заходи будуть запропоновані для встановлення взаємодії з іншими учнями?
12. В яких подіях та заходах, крім навчальних, дитина може брати участь?

Необхідно мати на увазі, що визначення цілей і планування завдань повинні здійснюватися одночасно в усіх сферах розвитку, де учень потребує допомоги. Члени групи з розробки ІПР повинні тісно співпрацювати і нести спільну відповідальність за прийняття рішень щодо заходів, які необхідно вжити для успішного навчання дитини в школі.

Після проведеної зустрічі, щоб забезпечити виконання індивідуальної програми розвитку, слід вжити такі наступні кроки:

Переконайтеся, що батьки отримали копію ІПР, завірену керівником закладу. Забезпечте такими самими копіями педагогів і фахівців, які будуть працювати над реалізацією ІПР.

На сучасному етапі, дослідження, що б формували уявлення вчителів/майстрів виробничого навчання стосовно планування та здійснення навчального процесу в умовах інклюзії, залишаються недостатніми. Розглянемо декілька концепцій, які впливають на розуміння педагогами процесу викладання та підходів до його реалізації.

Але потрібно зауважити, що автори А. Герасименко та О. Шевцова мають вагому думку щодо навчання молоді з особливими освітніми потребами. Вони вважають, що період адаптації є найважливішим в умовах навчання в навчальному закладі, коли молодь набуває новий статус, отримує професію, засвоює нові соціальні ролі. Для учнів з особливими освітніми потребами ця ситуація стає ще більш негативною через обмежене спілкування з однолітками, фізичні обмеження, інколи обмежений доступ до інформаційного середовища, який забезпечують різні масові засоби масової інформації. Для цієї групи молоді це може бути особливо складно з точки зору соціальної інтеграції та взаємодії з зовнішнім світом [28, 41].

Розглянемо, які завдання стоїть перед вчителем/майстром у контексті інклюзивної групи:

1. Залучення дітей до важливих видів діяльності на кожному уроці. Ми прагнемо стимулювати активну участь кожного учня, використовуючи інтерактивні методи навчання та різноманітні педагогічні підходи, щоб забезпечити їхню зацікавленість та залучення до навчання. Кожна дитина має мати можливість взяти участь у важливих аспектах навчального процесу, розвивати свої вміння та здібності, і переживати радість від досягнень.
2. Забезпечення позитивного характеру навчання та викладання. Ми віримо, що навчання та викладання повинні бути сприяючими та позитивними для кожного учня. Наші уроки будуть спрямовані на підтримку духу самодостатності, розвиток внутрішньої мотивації та впевненості у власних силах кожної дитини. Ми створимо навчальне середовище, де кожен учень постійно переживатиме ситуацію успіху та оточений позитивними повідомленнями та підтримкою від педагогічного колективу. Наша методика включатиме в себе використання педагогічних прийомів, що сприяють створенню позитивного ставлення до навчання та розвивають самооцінку учнів. Ми прагнемо підкреслити досягнення та успіхи кожної дитини, а також надавати позитивний відгук на їхні зусилля. У нашому класі або групі кожен учень буде відчувати, що його внесок і зусилля цінуються та важливі для навчального процесу.
3. Створення умов для постійного переживання успіху учнями під час навчального процесу. Створення умов для постійного переживання успіху учнями під час навчального процесу – це наш пріоритет. Ми розробимо навчальну програму та завдання, що будуть адаптовані до потреб кожного учня, дозволяючи їм досягати невеличких і великих досягнень на шляху навчання. Усі відомості, навички та вміння, набуті під час навчання, будуть підсилені позитивними оцінками та вдячністю

від нашого педагогічного колективу, що сприятиме мотивації до подальших досягнень.

4. Підтримка учнів у регулюванні власної навчальної діяльності та розвиток їх здібностей набувати нові знання, вміння і навички. Наші педагоги та майстри надаватимуть наочні та зрозумілі приклади, як учні можуть навчатися та розвиватися, та стимулюватимуть їх до самостійного пізнання. Ми віримо, що кожен учень здатен набувати нові знання, вміння та навички, і ми будемо підтримувати їх у цьому процесі.
5. Надання наочних та зрозумілих прикладів та рекомендацій учням. Учні матимуть можливість отримувати індивідуальну підтримку та консультації, які допоможуть їм зрозуміти складні питання та розкрити свій потенціал. Наша команда готова надавати рекомендації та допомагати учням на кожному етапі навчання. Ми віримо в можливість кожного учня та зробимо все можливе, щоб сприяти їхньому успіху та розвитку.
6. Створення можливостей для набуття різноманітного досвіду, який підсилює навчальну діяльність учнів, та надання можливостей для практичного застосування знань. Важливо створити учням можливості для активного набуття досвіду, який не тільки поглиблює їхні знання, але й розвиває їхні навички та навички. Ми прагнемо забезпечити учням можливість досліджувати та дізнаватися нове через практичну діяльність та живий досвід. Наш підхід полягає в тому, щоб зробити навчання цікавим та інтерактивним, де учні можуть взяти участь у проектах, лабораторних роботах та інших діяльностях, які допоможуть їм застосовувати свої знання на практиці.
7. Забезпечення неперервного та динамічного характеру навчального процесу, адаптація до різних рівнів та темпу навчання. Ми вважаємо, що адаптація до різних потреб учнів та їхніх темпів навчання є важливою складовою успішного навчання. Тому ми надаємо

можливість учням розвивати свої здібності та навички на власному рівні та власним темпом, забезпечуючи їм комфорт та позитивний досвід навчання.

8. Врахування можливості модифікації навчального процесу та сприяння цьому. Ми розуміємо, що навчання - це гнучкий процес, і ми завжди готові до модифікації навчального процесу відповідно до потреб учнів. Наша команда працює над створенням умов для того, щоб навчання було індивідуалізованим і ефективним для кожного учня. Ми підтримуємо можливість змін в програмах, методиках навчання та оцінці, щоб вони відповідали потребам кожного учня. Наша мета – забезпечити максимально комфортні умови для навчання та розвитку кожного учня. Ми активно співпрацюємо з батьками та іншими фахівцями, щоб забезпечити найкращий підхід до навчання та підтримувати постійний прогрес.
9. Забезпечення соціального контексту у процесі навчання, а не лише академічної складової. Ми прагнемо створити навчальне середовище, в якому учні відчують себе частиною спільноти, де кожен учень поважається та враховується. Наш підхід до навчання включає в себе розвиток соціальних навичок, співпрацю та комунікацію. Ми підтримуємо ініціативи, які сприяють взаємодії між учнями та надають їм можливість розвивати соціальні навички. Ми віримо, що навчання повинно бути не лише про засвоєння знань, але й про побудову стосунків, розвиток емпатії та спільної відповідальності. Наша мета – створити середовище, де учні відчують підтримку, розуміють важливість спільної діяльності та можуть розвивати соціальні навички, які будуть корисні не лише в навчанні, але й у житті.
10. Розвиток процесів інтерпретації та конструювання нових знань. Наша методика навчання спрямована на створення умов, в яких учні активно інтерпретують та конструюють нові знання. Ми віримо, що навчання повинно бути процесом, під час якого учні можуть розуміти,

аналізувати та застосовувати інформацію, яку вони здобувають. Ми сприяємо розвитку критичного мислення та стимулюємо учнів до постійного питання та пошуку нових знань. У нашому навчальному процесі ми заохочуємо учнів досліджувати та виходити за межі стандартів, щоб зрозуміти глибше та краще теми, які їх цікавлять. Наша мета – розвивати учнівський інтелект та здатність до самостійного набуття знань, надаючи їм можливість бачити світ навколо себе з нового ракурсу та активно брати участь у процесі навчання та пізнання.

11. Встановлення цілей та завдань, визначення очікуваних результатів та створення умов для саморегулювання навчальної діяльності учнями. Наш підхід до навчання передбачає активну участь учнів у встановленні своїх особистих цілей та завдань. Ми вважаємо, що кожен учень повинен мати можливість визначити, що він або вона хоче досягти в процесі навчання. Вчителі та інші фахівці сприяють учням в розробці конкретних цілей та завдань, які враховують їхні потреби та індивідуальні особливості. Ми підтримуємо саморегулювання навчальної діяльності учнів, надаючи їм інструменти та стратегії для досягнення своїх цілей. Учні навчаються ставити завдання для себе, визначати кроки, які потрібно виконати для досягнення цих цілей, та оцінювати свій власний прогрес. Ми створюємо умови для самостійного навчання та розвитку учнів, допомагаючи їм стати активними учасниками свого власного навчання.

2.4 Результати константувального етапу дослідження

Після завершення експериментальної діяльності, спрямованої на інтеграцію дітей з особливими освітніми потребами у суспільство, було проведено заключний (контрольний) етап дослідження.

Роботу над експериментом розпочали 1 вересня 2023 року. Ми розробили програму, склали план дослідницької роботи, затвердили склад учасників

експериментальної роботи та підготували анкети для звичайних учнів і учнів з особливими освітніми потребами. У формувальному експерименті взяли участь учні двох класів Грушківського ліцею. У першому класі було задіяно 30 учнів, а в другому – 25 (зокрема 5 мали особливі освітні потреби, а всі інші були стандартними учнями). Наше дослідження виділило групу учнів з особливими освітніми потребами (5) та групу стандартних учнів (50).

На цьому етапі ми спрямували наші зусилля на докладний аналіз і вимірювання результатів експерименту, з метою визначення ефективності інтеграції молоді з особливими освітніми потребами у загальну освітню систему. Наша діяльність включала в себе оцінку академічних досягнень учнів, їх соціальну адаптацію, взаємодію зі стандартними учнями, а також їх власні сприйняття і підходи до навчання та соціальної взаємодії.

Результати цього контрольного етапу дослідження дають нам можливість оцінити успішність інтеграції, виокремити досягнення та виклики, з якими стикаються учні з особливими освітніми потребами в процесі навчання та адаптації в суспільстві. Пізнавальна діяльність допомагає нам усвідомити ключові аспекти успішної інтеграції та надати рекомендації для подальших покращень у системі освіти [39].

Цей контрольний етап дослідження є заключним і допомагає зрозуміти, як досягнення і виклики, що виникають у процесі інтеграції молоді з особливими освітніми потребами, впливають на їхню успішність та соціальну адаптацію в загальній освітній системі.

У процесі формувального дослідження застосовувалися методи педагогічного експерименту, навчального експерименту і метод спостереження за учасниками педагогічного процесу.

На цьому етапі дослідження було вирішено такі загально педагогічні та спеціальні завдання:

1. Комплектування професійно-технічних навчальних закладів шляхом збереження контингенту учнів із особливими освітніми потребами та створення спеціальних умов для їх якісного навчання у цих установах.

2. Розробка і впровадження в навчальний процес навчальних планів, які враховують вимоги Державного стандарту та особливості психофізичного розвитку дітей.
3. Розробка цілей, змісту, методів та організаційних форм інклюзивного навчання молоді із особливими освітніми потребами в професійно-технічних навчальних закладах.
4. Розробка змісту та форм психолого-педагогічного супроводу інтегрованих учнів.
5. Розробка змісту та форм перепідготовки фахівців із масових установ для роботи з інклюзивними групами в професійно-технічних навчальних закладах.
6. Розв'язання питань, пов'язаних із сім'ями, що виховують дітей із особливими освітніми потребами, на основі системи багатofакторних взаємодій.
7. Розв'язання проблем соціально-культурного інтегрування дітей із особливими освітніми потребами у суспільстві.

Ці завдання ставилися перед дослідниками для покращення інклюзивного навчання та соціальної інтеграції учнів з особливими освітніми потребами в професійно-технічних навчальних закладах.

Під час впровадження системи інклюзивного навчання учнів з особливими освітніми потребами в навчальні заклади, було встановлено основні умови, які включали в себе наступне:

Проведення діагностичних заходів для ідентифікації учнів з особливими освітніми потребами в навчальних закладах.

Здійснення профілактичної роботи з батьками з метою вирішення проблем, пов'язаних із розвитком їхніх дітей із особливими освітніми потребами.

Створення інклюзивного середовища в навчальних групах для сприяння інтеграції учнів із особливими освітніми потребами [67].

Розробка навчальних планів, які враховують особливості навчання учнів із особливими освітніми потребами.

Впровадження в навчальний процес корекційно-розвивальних методик для оптимізації навчання цієї категорії учнів.

Організація служби психолого-педагогічної діагностики та супроводу учнів із особливими освітніми потребами в навчальних закладах.

Розробка системи підвищення кваліфікації педагогів навчальних закладів для підготовки їх до роботи в інклюзивному навчальному середовищі і забезпечення їхньої фахової підготовки в цьому контексті [43].

Згідно з принципом структурування освіти, в ході проведення формувального експерименту, було розроблено, апробовано та впроваджено навчальний план, який включає як інваріантну частину, що відповідає Державному освітньому стандарту, так і варіативну частину. Цей навчальний план був спроектований з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку молоді з особливими освітніми потребами.

Навчальний план був розроблений з урахуванням загальних і специфічних особливостей розвитку учнів з особливими освітніми потребами, базових компонентів, які є основою для усіх навчальних програм, а також різних освітніх галузей, які відповідають знанням, необхідним для дітей з особливими потребами в їхньому розвитку, щоб забезпечити їхню повноцінну соціалізацію. Варіативна частина навчального плану включала години, призначені для обов'язкових (за вибором), індивідуальних та групових занять. Використання варіативної частини навчального плану надавало можливість складання індивідуальних навчальних програм для учнів з особливими освітніми потребами [6].

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі досліджено сучасний стан освітнього процесу в закладах освіти, проаналізовано особливості навчання учнів з особливими освітніми потребами. Результати проведеного дослідження, реалізовані мета та завдання надали підстави сформулювати такі висновки:

1. Проведений теоретичний аналіз законодавчої бази та вітчизняного і зарубіжного досвіду інклюзивного навчання учнів з особливими освітніми потребами надав важливу інформацію для розуміння цієї складної проблеми. Зроблені висновки можна сумувати наступним чином: Аналіз законів та нормативних актів, які регулюють інклюзивне навчання, дозволяє з'ясувати важливі стандарти та правила, що визначають права та обов'язки учнів з особливими освітніми потребами. Це надає важливу підставу для подальших кроків у розвитку інклюзивної освіти. Аналіз українського досвіду інклюзивного навчання допомагає виявити наявні позитивні аспекти та недоліки, які необхідно враховувати в процесі розвитку інклюзивної освіти в Україні. Важливо використовувати цей досвід для подальших покращень.

Загалом, результати аналізу законодавчої бази та досвіду інклюзивного навчання свідчать про необхідність подальших досліджень та розвитку інклюзивної освіти в Україні. Важливо постійно вдосконалювати підходи та практики, щоб забезпечити якісну освіту для всіх учнів, незалежно від їх особливих освітніх потреб.

2. Відповідно другого завдання, було досліджено, що сучасний стан освітнього процесу в інклюзивних закладах освіти вказує на певний прогрес у впровадженні інклюзивних підходів, але також вказує на наявність серйозних проблем і потреб, які потребують уваги та вдосконалення. Проблеми учнів, які перебувають в інклюзивному середовищі, включають в себе різноманітні освітні потреби, такі як фізичні, психологічні, соціальні та навчальні, і вимагають індивідуального підходу та спеціалізованої підтримки. Освітні заклади повинні активно працювати над створенням сприятливого інклюзивного середовища, де

всі учні мають можливість отримати доступ до якісної освіти та розвивати свій потенціал. Для ефективного вирішення проблем та задоволення потреб учнів, які перебувають в інклюзивному середовищі, необхідно надавати педагогам та іншому персоналу відповідну підготовку та підтримку. Отже інклюзивна освіта є важливим завданням для сучасного суспільства, і її подальший розвиток вимагає уваги до потреб учнів та надання їм можливості отримати якісну освіту, сприяючи їхньому взаєморозумінню та розвитку в інклюзивному середовищі.

3. Відповідно наступного завдання проаналізовано, що Грушківський ліцей проявляє позитивний підхід до інклюзивного навчання, який спрямований на забезпечення рівних можливостей для всіх учнів, незалежно від їх особливих освітніх потреб. Важливою частиною успішного інклюзивного навчання в Грушківському ліцеї є індивідуальний підхід до кожного учня з особливими потребами, що сприяє їхньому адаптації та розвитку. Ліцей виявляє досить високий рівень співпраці між вчителями, педагогами-дефектологами та іншими спеціалістами для надання підтримки учням з особливими освітніми потребами.

Однак, важливо покращити доступність матеріалів та ресурсів для навчання та спеціалізованого обладнання для учнів із фізичними обмеженнями та іншими специфічними потребами.

4. В ході аналізу особливостей оцінювання індивідуальних програм розвитку учнів із особливими освітніми потребами ми проаналізували, що індивідуальні програми розвитку є критично важливим процесом для визначення прогресу учнів із особливими освітніми потребами. Вони сприяють зрозумінню досягнень та складнощів кожного учня. Оцінка повинна бути індивідуалізованою та враховувати конкретні цілі та завдання, визначені в індивідуальних програмах розвитку кожного учня. Важливо забезпечити об'єктивність та чесність процесу оцінювання, щоб він відображав реальні досягнення учнів. Залучення вчителів, батьків, педагогів-дефектологів та інших фахівців в оцінювання індивідуальних програм розвитку може сприяти більш повному та об'єктивному розгляду прогресу учнів. Оцінювання індивідуальних програм розвитку є невід'ємною частиною інклюзивної освіти і вимагає систематичного підходу, який враховує

потреби та досягнення кожного учня з особливими освітніми потребами для забезпечення їхнього розвитку та успіху в освітньому процесі.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів указаної проблеми. Подальшого вивчення потребують такі питання, як: постійний моніторинг та оновлення методів та підходів для забезпечення ефективного навчання та розвитку всіх учнів з особливими освітніми потребами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі: тези доповідей. Університет «Україна», 2011. 470 с.
2. Бондар В. Освіта дітей з особливими потребами: пошуки та перспективи URL: refsmarket.com.ua/moreinfo.php?diplomID=20644.
3. Бех І. Виховний простір : організаційно-змістові орієнтири. Гірська школа Українських Карпат. 2013. № 10. С. 3–14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gsuk_2013_10_3 (дата звернення: 14.09.2018).
4. Бочелюк В. Й., Турубарова А. В. Психологія людини з обмеженими можливостями: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Центр навчальної літератури, 2011. 261 с.
5. Буйняк М.Г. Формування психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами : дис. канд. псих. наук: 19.00.08. Кам'янець-Подільський, 2019. С. 31.
6. Будяк Л.В. Можливості впровадження інклюзивних підходів у практику сільських загальноосвітніх закладів. / Будяк Л.В. // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: Науково-методичний збірник: Випуск 11. / За ред. В.В. Засенка. – К., 2009. – 308 с.
7. Будяк Л.В. Основи інклюзивної освіти: Навчально – методичний посібник. / Розробники: Будяк Л.В. // Черкаси: Вид.від. ЧНУ. – 2009 р. – 90 с.
8. Волошко Л. Б. Дистанційна освіта як форма навчання студентів з особливими потребами. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: зб. наук. праць. К.: Університет «Україна», 2004. 448 с.
9. Ворон М. В., Найда Ю. М. Інклюзивна освіта : українські реалії. Підручник для директора. Київ: ВД «Плеяди», 2006. URL: <http://www.ussf.kiev.ua/index.php?go=Inklus&id=19>

10. Всесвітня декларація щодо забезпечення виживання, розвитку і захисту дітей (1990 р.) URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/decl_child90.shtml
11. Всесвітня програма дій стосовно інвалідів (1981 р.) URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_427
12. Всесвітня програма дій стосовно інвалідів: від 3 грудня 1982 року URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_427
13. Всеукраїнський фонд «Крок за кроком». Програма «Інклюзивна освіта» URL: <http://www.ussf.kiev.ua/index.php/go=Inklus>
14. Гладких Н. В. Актуальні проблеми навчання та виховання дітей з комплексними порушеннями розвитку в Україні // Науковий часопис імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : зб. наук. праць. – Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. – С. 52-57.
15. Глушенко К.О. Особливості психолого-педагогічної діагностики дітей з комплексними порушеннями / К.О. Глушенко // Соціально-психологічні проблеми тифлопедагогіки. Збірник наукових праць: Матеріали першого Всеукраїнського з'їзду тифлопедагогів (4-5 травня 2006р.) – Харків, 2006. – Випуск 6. – Ч.1. – с. 122-132.
16. Данченко І. Формування соціальної зрілості студентів вищих аграрних навчальних закладів : монографія. Харків : Видавництво Іванченка І. С., 2018. 366 с.
17. Данієлєс Е. А., Літовченко С. В. Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. А. А. Колупаєвої. Київ: Видавнича група «А.С.К.», 2012. 360 с.
18. Декларація про права інвалідів URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_117
19. Діти з особливими потребами в освітньому просторі України: бібліографічний покажчик КЗ «ЗОУНБ» ЗОР / уклад.: Ю. Щеглова, М. Маслова, Г. Мацієвська. Запоріжжя : ФОП Мокшанов В. В., 2017. 256 с.

20. Діти державної опіки: проблеми, розвиток, підтримка: Навчально-методичний посібник у 2-х кн. – К.: Міленіум, 2005. – 286 с.
21. Єфімова С. М. Налагодження партнерських стосунків з родинами. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навч.-метод. посіб. / За заг. ред. Даниленко Л. І. Київ, 2007. 128 с.
22. Закон України "Про освіту" від 01.07.2014 № 1556-VII [Ересурс]. – Режим доступу: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/110-zakon-ukrayiny-pro-osvitu>
23. Закон України «Про Загальнодержавну програму "Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини" на період до 2016 року» від 05.03.2009 № 1065-VI // [Е-ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1065-17>
24. Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» // Відомості Верховної Ради, 1991. – № 2. – С. 252-258.
25. Закон України «Про охорону дитинства» // Відомості Верховної Ради, 2001, № 30, С. 142-150.
26. Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» // Відомості Верховної Ради, 2006, № 2-3, – С. 36-42.
27. Засенко В. В. Інтеграція осіб з порушеннями слуху: проблеми, пошуки, перспективи. Крок до компетентності та інтеграції в суспільство: Наук.-метод. зб. Київ: Контекст, 2000. С. 61-63.
28. Заярнюк О.В. Соціальний захист уразливих верств населення: вітчизняний та зарубіжний досвід / О.В. Заярнюк // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Серія «Економічні науки». – Кіровоград : КНТУ. – 2004. – Вип. 6. – С. 131–134.
29. Івашина Ю.Л., Сіроштан В.М. Соціальна адаптація дітей з особливими потребами. Шкільний світ. 2004. № 10. С.10-13.
30. Індивідуальне оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі: навч. Курс та наук.-метод. посіб. / Т. В. Сак. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2011. 168 с. (Серія «Інклюзивна освіта»).

31. Інтернет-ресурси з проблеми інклюзивної освіти URL:
<http://www.edu.aurveda.org.ua/inclusive/5-scho-takenklyuzivnenavchannva.html>
32. Калініченко І.О. Особливості формування інклюзивного освітнього середовища для забезпечення всебічного розвитку дитини / І.О. Калініченко // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: матеріали XI Міжнар. наук.-практ. конф. [«Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами»], (Київ, 23–24 лист. 2011 р.) Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини «Україна». – К., 2011. – С. 44–51
33. Картава Ю.А. Діти з особливими потребами у загальноосвітньому закладі: методичні рекомендації. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2012. 74 с.
34. Колупаєва А.А. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти / Н.З. Софій, Ю.М. Найда / Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навчально-методичний посібник / А.А. Колупаєва, Н.З. Софій, Ю.М. Найда [та ін.]; за заг. ред. Л.І. Даниленко. – К., 2007. – 128 с.
35. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 304 с.
36. Колупаєва А. А. Психолого-педагогічна підтримка дітей з особливими освітніми потребами умовах інклюзивного навчання в європейських країнах. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. Київ: Університет «Україна», 2006.
37. Кольченко К.О. Концептуальні підходи до впровадження інклюзивної освіти у вищих навчальних закладах / К.О. Кольченко, Г.Ф. Нікуліна // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. – К. : Університет «Україна», 2013. – № 10 (12). – С. 12-22.
38. Комплексна програма освіти та фахової підготовки інвалідів, яка була затверджена спеціальним наказом МОНУ та АПН України від 26.11.2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/show/v0764290-03>.

39. Концепція розвитку інклюзивної освіти [Е-ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/gr/obg/>. Kontseptsia rozvytku inkluzivnoyi osvity [Concept of inclusive education development] // [Online]. – Available at: <http://www.mon.gov.ua/gr/obg/>
40. Конвенція про права інвалідів. Резолюція Генеральної асамблеї ООН № 61/106, прийнята на шістдесят першій сесії ГА ООН 2006 року (Конвенцію ратифіковано законом України № 1767-VI від 16.12.2009).
41. Концепції розвитку інклюзивної освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/en/v0912290-10/>.
42. Концепція ранньої соціальної реабілітації інвалідів. Збірник нормативно-правових актів України щодо діяльності центрів реабілітації осіб з функціональними обмеженнями. Укладачі Крижанівський В., Сварник М., Скрипка Н. та ін. Київ: Соці форм, 2015. 130 с.
43. Лавріненко Л. І. Школа для кожного (окремі аспекти інклюзивної освіти): Навчально-методичний посібник для керівників закладів освіти, учителів та вихователів ЗДО, ГПД, шкіл-інтернатів. Чернігів: Чернігівський національний технологічний університет (ЧНТУ), 2017. 168 с.
44. Лебедева С. О. Соціально-психологічна адаптація дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному просторі школи. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/ooop_2013_4%282%29_27.
45. Магдюк Л. Б., Ілько І. В. Соціальна та гендерна справедливість та рівність у програмі професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації робочих кадрів: навчально-методичний посібник / під заг. ред. Л. І. Даниленко. Київ: ТОВ «Етіс плюс», 2007. 96 с.
46. Методичне забезпечення діяльності педагогічних працівників дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів щодо роботи з дітьми, які мають особливості психофізичного розвитку: Науково-методичний посібник / за ред. Н.І.Клокар, О.В. Чубарук. Біла Церква: КОІПОПК, 2006. 121с.
47. Методичні рекомендації щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах освіти на 2019-2020 н.р. (додаток до листа

МОН від 05.08.2019). URL: http://ru.osvita.ua/doc/files/news/652/65296/recomendations_inc.pdf (дата звернення: 06.08.2020).

48. Найда Ю., Тараненко О. Хто такі діти з особливими потребами: Відмінності розвитку та навчальної діяльності дітей з особливими потребами в процесі навчання. Профтехосвіта. 2010. № 6 (18). С. 4-13.
49. Національна Асамблея Інвалідів України. Програма: “Через освіту до соціальної інтеграції”. [Електроний ресурс]. – Режим доступу– <http://naiu.org.ua>
50. Особливості роботи із дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. Вісник № 4 НДІ інклюзивної освіти. / Упор. Савчук Л.О., Юхимець І.В. Рівне : РОІППО, 2013. С. 10.
51. Освіта дітей з особливими потребами: від інституціалізації до інклюзії // Національна доповідь «Освіта в Україні за часів незалежності»-Київ, 2016.
52. Пашенко О. В., Гриценко І. А., Софій Н. З. Інклюзивна освіта в умовах професійно-технічного навчального закладу: Навчально-методичний посібник. Київ: Арт Економі, 2012. 184 с.
53. Путівник для батьків дітей з особливими потребами: Навчально-методичний посібник у 9 книгах / За заг. ред. Колупаєвої А.А. – К.: ТОВ ВПЦ «Літопис-ХХ» – 2010. – (Серія «Інклюзивна освіта»).
54. Польовик О.В. Проблеми життєдіяльності дітей з особливими потребами в сучасному суспільстві//Сучасна теорія і практика соціальної роботи: зб. наук. пр./ Хмельницький: ХІСТ Університету «Україна»; [голов. ред. : М.Є.Чайковський]., 2010. – с. 99.
55. Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг : Закон України від 06.09.2018 2541-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2541-19> (дата звернення: 14.09.2018).

56. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII / Верховна Рада України. Київ, 2017. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. (дата звернення: 14.09.2018).
57. Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2013 № 607. Урядовий кур'єр. 2013. 18 вересня (№ 169). С. 16.
58. Про реабілітацію інвалідів в Україні : Закон України. Відомості Верховної Ради. 2006. № 2-3. С. 36-42.
59. Про професійну (професійно-технічну) освіту : Закон України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80#Text>
60. Про підсумки проведення в Україні у 2003 році Року людей з інвалідністю щодо забезпечення соціальних, економічних, правових і конституційних гарантій у сфері соціального захисту та реабілітації інвалідів. Матеріали парламентських слухань у Верховній Раді України 10.03.2004 року. Київ: Парламентське видавництво. 2004. С. 27.
61. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 139- р «Про затвердження плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року». URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/248740679>.
62. Софій Н.З., Найда Ю.М. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти / Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навчально-методичний посібник / Колупаєва А.А., Найда Ю.М., Софій Н.З. та ін.; [За заг. ред. Данилен" ко Л.І.], – К.:2007. – 128 с.
63. Створення індивідуальної програми розвитку для дітей з особливими освітніми потребами : методичний посібник / під заг. ред. Н.З. Софій. К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. С. 10
64. Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 48/96, прийнята на сорок восьмій

- сесії ГА ООН 20 грудня 1993 року. Київ: ВГСПО «НАІ України», 2003. 40 с.
65. Таранченко О. М. Сучасні підходи задоволення навчальних потреб учнів з порушенням психофізичного розвитку в спеціальних та інклюзивних навчальних закладах освіти. Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. 2013. № 1. С. 23-27.
66. Таранченко О.М. Вектори змін фахової діяльності педагогів у новому соціокультурному контексті / Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії / О. М. Таранченко, // Зб. тез доп./ Редкол.: В.В.Засенко, А.А. Колупасєва, Н.І. Лазаренко, З.П.Ленів. - Вінниця: ТОВ фірма «Планета», 2016. – 416с. – С.18-20.
67. Теорія і практика інклюзивної освіти : навчально-методичний посібник / Упорядник Бондар К. М., 2-ге вид., доп. Проект «Підтримка інклюзивної освіти у м. Кривий Ріг», 2019. С. 23.
68. Указ Призедента від 13 грудня 2016 року № 533 «Про заходи, спрямовані на забезпечення додержання прав осіб з інвалідністю». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/553/2016>.
69. Указ Президента України від 25 серпня 2015 року № 501 «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/501/2015>.
70. Українська Конвенція ООН про права дитини; [Електронний ресурс]:// Представництва Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні. – Режим доступу: www.unicef.org.ua
71. Фудорова О. М. Особи з обмеженими можливостями на ринку університетських послуг України. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/portal/SocGum/Mtpsa/2008/articles/Fudor.pdf> (дата звернення: 14.09.2018).
72. Чайковський М.Є. Теорія і практика соціально-педагогічної роботи із молоддю з особливими потребами в умовах інклюзивного освітнього

- простору : автореф. дис. докт. пед. наук: 13.00.05. Старобільськ, 2016. С. 17.
73. Чайковський М. Є. Формування соціальної активності студентів з особливими потребами в умовах інклюзивного освітнього простору Збірник наукових праць № 60. Серія : Педагогічні та психологічні науки / Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького. Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2011. С. 114-119.
74. Шевців З. М. Основи інклюзивної педагогіки: підручник. Видання 2-ге, виправлене, доповнене. Львів: «Новий світ – 2000», 2019. 264 с.
75. ЮНЕСКО (червень 1994 р.) Саламанська декларація і рамки дій з освіти осіб з особливими потребами. Всесвітня конференція з освіти осіб з особливими потребами: доступ і якість, Саламанка, Іспанія. 7-10 червня, 1994 р. Київ, 2000. 21 с.
76. Ягоднікова В. В. Розвиток мотивації педагогів до інноваційної виховної діяльності: Науково-метод. посібник. Одеса, 2013. 114 с.
77. Biewer G. Inclusive Education – Was können internationale Konzepte und Erfahrungen für den Auf bzw. Ausbau eines inklusiven Angebots für blinde und sehbehinderte Kinder in Deutschland und in Österreich beisteuern / G. Biewer // Edition Bentheim Wurzburg. – 2009. – P. 209-217.
78. Gisela Szagun Einflüsse auf den Spracherwerb bei Kindern mit Cochlea Implantat: Implantationsalter, soziale Faktoren und die Sprache der Eltern. // Hörgeschädigte Kinder – erwachsene Hörgeschädigte. – 2010. – 47(1). – P. 8-36.
79. Miskiv L. Reorganization of the central bodies of executive power on the formulation and implementation of the state policy in the field of education in Ukraine / L. Miskiv // Вісник Маріупольського державного університету. – 2013. – Вип. 6. – С. 82-86

80. Miskiv L. The main tendencies of reforming of higher education in the EU / L. Miskiv // Studii juridice universitare. – 2012. – NR. 3-4. – P. 23-29.

ДОДАТКИ

Додаток А

Класифікаційні ознаки	Категорії дітей з ООП
<p>Порушення психофізичного розвитку</p>	<p>Діти, які мають різні відхилення в розвитку, включаючи:</p> <p>Дітей із інтелектуальними порушеннями. Дітей із порушеннями зору. Дітей із порушеннями слуху.</p> <p>Дітей із порушеннями опорно-рухового апарату. Дітей із порушеннями мовлення. Дітей із складними порушеннями психофізичного розвитку. Діти, які стикаються із захворюваннями:</p> <p>Діти, які потребують постійного медичного нагляду або періодичного проведення індивідуальних медичних процедур для забезпечення життєдіяльності людини або контролю за її станом, включаючи випадки із встановленим електрокардіостимулятором або іншими електронними імплантатами чи пристроями. Діти, які можуть мати обмеження, що можуть вплинути на їхню можливість проходження зовнішнього незалежного оцінювання, визначені спільно Міністерством</p>

	освіти та Міністерством охорони здоров'я.
Особливості навчальної діяльності	Діти, які можуть стикатися з труднощами в навчальній діяльності, включають: Діти, які виявляють високу обдарованість: Отримують спеціалізовану освіту та/або можуть прискорено освоювати матеріал навчальних предметів на одному або кількох рівнях освіти.
Особливості встановлення контактів із соціальним середовищем	Діти, які перебувають в стані (наскрізного) порушення розвитку, включають: Дітей із розладами аутистичного спектру.
Особливості, зумовлені впливом соціального середовища	Діти, які потребують особливої підтримки у процесі навчання, включають в себе такі групи: Діти, які проживають на тимчасово окупованих територіях або в населених пунктах, де органи державної влади тимчасово не можуть здійснювати свої повноваження. Діти, які мають статус внутрішньо переміщених осіб, дітей-біженців або дітей, які потребують додаткового та тимчасового захисту. Діти, які навчаються в загальноосвітніх закладах з навчанням

	мовами корінних народів і національних меншин.
--	--

Індивідуальний навчальний план
Інформація про дитину загального характеру

Ім'я дитини _____

Дата народження: _____

Адреса: Телефон: _____

Імена батьків: _____

Порушення (вади):: _____

Дата зарахування дитини до школи _____

Поточний рівень знань і вмінь дитини

Під час тестування (формального і неформального) отримано таку інформацію:

<p>Психологічна та соціальна готовність до навчання</p>	<p>Дитина виявляє бажання навчатися та вступати в контакти, але зазнає труднощі у встановленні відносин з однолітками та дорослими через імпульсивні дії та недостатню сформованість емоційно-вольового компоненту шкільної зрілості. Вона активно залучається до навчальних занять, але швидко втомлюється і втрачає бажання продовжувати роботу, що призводить до невиконання розпочатих завдань та не завжди повного усвідомлення ситуації на уроці.</p>
<p>Пізнавальні процеси</p>	<p>У дитини спостерігається нестійка увага, виражена короткочасною пам'яттю, підвищенням наочно-образного мислення, недостатньо сформованим компонентом шкільної зрілості, що вимагає подальшого розвитку дрібної моторики та мовлення.</p>

	<p>Здебільшого, дитина мотивована грою та проявляє активний інтерес до різних речей, проте через особливості своєї нервово-сенсорної системи швидко переключається та втрачає інтерес.</p>
Фізіологічна готовність	<p>У розвитку дитини зафіксований середній рівень загального фізичного розвитку.</p>